

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь — бакалавр

на тему: **“КОНСТРУЮВАННЯ МАСКУЛІННОСТЕЙ КАПЕЛАНІВ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ”**

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності 054 Соціологія
Суровцева Надія Дмитрівна
Наукова керівниця: Марценюк Т. О., к.
соц. н.,
доцентка кафедри соціології НаУКМА

Рецензентка: Рябчук А. М.

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар/ка ЕК: _____

«___» _____ 2025 р

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.....	6
ЗАСАДИ КОНСТРУЮВАННЯ МАСКУЛІННОСТЕЙ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІВ.....	6
1.1. Теоретичні засади конструювання маскулінностей.....	6
1.2. Міжнародний та український досвід залучення чоловіків до служби військового капеланства.....	10
1.3. Конструювання маскулінностей священнослужителів України.....	16
РОЗДІЛ 2.....	22
КОНСТРУЮВАННЯ МАСКУЛІННОСТЕЙ КАПЕЛАНІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....	23
2.1. Методологічні основи дослідження конструювання маскулінностей капеланів у ЗСУ.....	23
2.2. Нормативність маскулінностей капеланів Збройних Сил України.....	29
2.2.1. Відповідність капеланів Збройних Сил України нормі статусу....	30
2.2.2. Відповідність капеланів Збройних Сил України нормі антифемінності.....	34
2.2.3. Відповідність маскулінностей капеланів Збройних Сил України нормі твердості.....	39
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	55
Додаток А. Гайд для проведення інтерв'ю з капеланами ЗСУ.....	55
Додаток Б. Приклад транскрипту інтерв'ю з капеланом Збройних Сил України.....	59

ВСТУП

Станом на 2019-2020 роки 79% особового складу Збройних Сил України вважали себе віруючими, що актуалізовує професію капелана у ЗСУ (Міністерство оборони України, 2021). Військовий капелан – це особа, яка пропонує духовне наставництво військовослужбовцям на фронті, а саме надання конфіденційного консультування, проведення богослужінь й релігійних обрядів. З початку російсько-української війни у 2014 році капелани відвідували зони бойових дій для надання духовного наставництва військовослужбовцям, однак до формального складу Збройних Сил України військове капеланство увійшло 1 липня 2022 року після набуття чинності закону "Про Службу військового капеланства", а станом на 2023 рік у Збройних Силах України служило 78 військових капеланів (Верховна Рада України, 2022, Visit Ukraine, 2023).

Військовий капелан належить до посад офіцерського складу відповідно до встановленої штатної структури Збройних Сил України (Верховна Рада України, 2022). Однак, оскільки станом на 2023 рік частка жінок, які мають офіцерське звання, була 9%, можна зробити висновок, що переважна частина капеланів Збройних Сил України чоловічої статі (Національний інститут стратегічних досліджень, 2023). Водночас станом на 2024 рік 55% українців ідентифікувало себе як православні, як греко-католики - 11%, як протестанти - 2,5%, як римо-католиками - 1%. Частка представників інших деномінацій, зокрема, іудаїзму, ісламу, індуїзму і т.д. не перевищувало 1% в кожному з випадків (Центр Разумкова, 2024). Таким чином, у контексті релігійної та гендерної структури населення України і складу Збройних Сил України доцільним є зосередження на військових капеланах чоловічої статі, що сповідують християнство, оскільки їхня частка є превалюючою у структурі ЗСУ.

Специфікою маскулінності християнських священників є, по-перше, суворе дотримання моральних-етичних засад, таких як: бути чесним,

миролюбним, терплячим, старанним, надійним, фізично та морально здоровим. По-друге, зокрема, у священників мають бути присутні наступні характеристики: поміркованість; самоконтроль над жаданнями та батьківське ставлення до громади (National Association of Evangelicals, 2021; Romeo Mateo, 2021,). Водночас після початку війни на сході України і після початку повномасштабного вторгнення характеристика маскулінності священника “миролюбність” не є актуальною для українського суспільства, так як на час війни від чоловіків актуалізуються інші очікування, зумовлені необхідністю захисту країни, а саме: мужність (зокрема, прояв сили й агресії), здатність до самопожертви, страх перед соромом та безчестям (Nye, 2007, с. 420).

Таким чином, священнослужителі, зокрема, ті, що вступили на службу військового капеланства, зіткнулися з необхідністю адаптації до нових очікувань суспільства. Успішність/неуспішність адаптації здійснює безпосередній вплив на благополуччя чоловіків (Марценюк, 2020, с. 64-66). Виявлення механізму трансформацій маскулінностей капеланів ЗСУ встановить положення чоловіків-священнослужителів, що може стати підґрунтям для виявлення становища чоловіків в Україні загалом і, як результат, для подальшого його покращення.

Відповідно, **об’єктом дослідження** є маскулінність капеланів Збройних Сил України, **предметом дослідження** – конструювання маскулінностей капеланів у ЗСУ.

Метою дослідження є з’ясувати сконструйовані ознаки маскулінностей капеланів у Збройних Силах України. В рамках даної роботи було встановлено наступні **завдання дослідження**:

1. Визначити теоретичні засади конструювання маскулінностей;
2. Систематизувати особливості розвитку капеланства в Україні;
3. Узагальнити міжнародний досвід залучення чоловіків до капеланства;

4. Виявити характеристики конструювання маскулінностей священнослужителів;
5. Розробити кодувальні схеми для якісного контент-аналізу конструювання маскулінностей капеланів;
6. Визначити нормативність маскулінностей капеланів Збройних Сил України.

Відповідно, було визначено наступне **дослідницьке питання**:

Які ознаки маскулінності характерні для військових капеланів Збройних Сил України в умовах збройної агресії росії проти України?

Зокрема, було виділено допоміжні дослідницькі питання:

- Якими є теоретичні засади конструювання маскулінностей?
- Якими є міжнародний та український досвіди залучення чоловіків до капеланської служби?
- Якими є характеристики маскулінностей священнослужителів в Україні?
- Які тенденції маскулінностей капеланів Збройних Сил України можна виявити?
- Якою є відповідність маскулінностей капеланів Збройних Сил України нормативності маскулінностей?

Теоретичні засади даного дослідження становлять праці дослідників, що займались гендерними студіями, зокрема, дослідженням маскулінностей, а саме: Р. Коннелл (R. Connell), Т. Марценюк, Е. Томсон (E. Thompson), Дж. Плек (J. Pleck), а також інші дослідження конструювання маскулінностей зокрема, мілітаризованої та маскулінностей капеланів Х. Браусвела (H. Braswell), Х. Кушнера (H. Kushner) та ін.

Емпіричну базу дослідження становить 14 напівструктурованих інтерв'ю з військовими капеланами у Збройних Силах України.

РОЗДІЛ 1

ЗАСАДИ КОНСТРУЮВАННЯ МАСКУЛІННОСТЕЙ СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІВ

1.1. Теоретичні засади конструювання маскулінностей

Узагальнену дефініцію маскулінностей було визначено Ш. Берд (Sh. Bird), **маскулінності** – це соціально визначені очікування щодо ролей, поведінки та характеристик, що приписуються чоловікам (Марценюк, 2020). Однак маскулінності також доцільно розглядати у контексті гендерних відносин: за Р. Коннелл маскулінність – це «місце в гендерних відносинах, практики, за допомогою яких чоловіки і жінки займають це місце в гендері, і вплив цих практик на тілесний досвід, особистість і культуру» (2005, с. 71). В наведеному визначенні йдеться про розподіл влади між двома гендерами й про ієрархічні зв'язки між різними типами маскулінностей, тобто маскулінності не є рівноправними у структурі гендерних відносин.

Р. Коннелл виокремлює чотири форми маскулінностей: гегемонна маскулінність, маскулінність співучасті, субординована та маргіналізована маскулінності, – де дані типи маскулінності розташовані у порядку спадання в ієрархічних відносинах між собою, гегемонна маскулінність є панівною в ієрархічній структурі маскулінностей. Крім того, мілітаризована маскулінність, з якою, зокрема, тісно пов'язані маскулінності військових капеланів, є однією з основних репрезентацій гегемонної маскулінності, тож буде доцільно зазначити про неї детальніше (Connell, 1995, як було цит. у Christensen, A. D., Kyed, M., 2022).

Гегемонна маскулінність визначається як практики, очікувані від чоловіків, що сприяють утвердженню та підтримці гендерної нерівності через наявність інституційної влади. За П. Бергером та Т. Лукманом інституційна влада надається через суспільні очікування щодо певної категорії людей, так

як вважається, що результати діянь носіїв з певними ознаками є передбачуваними й необхідними для забезпечення функціонування суспільства. Отже, носіям з відповідними характеристиками надаються ресурси для отримання необхідного суспільству продукту і подальшого його забезпечення ним, що включає надання носіям влади. Таким чином, гегемонна маскулінність містить, як вважається, актуальні для суспільства характеристики чоловіків, через які передбачається, що їхня діяльність є корисною для суспільства, й, відповідно, носіям гегемонної маскулінності надається інституційна влада. За Е. Томсоном (Thompson E. H) та Дж. Плеком (Pleck J. H) **нормативність/гегемонність маскулінностей** виокремлюється за трьома ознаками:

- нормою статусу – фінансовий та кар'єрний успіхи;
- нормою твердості, що включає фізичну силу, інтелектуальні здібності та чоловічу емоційну грамотність;
- нормою антифемінності – уникнення традиційно жіночих характеристик, таких як пріоритетизації дружного/чуйного ставлення й поблажливості (1986, як було цит. у Марценюк, 2020, ст. 63-64, Кімел, 2000, с. 17).

У додаток, окрім вищезгаданої інформації, буде доцільно зазначити, що гегемонна маскулінність не є постійною, оскільки вона потребує постійної легітимізації, і є пластичною, тобто схильною до трансформацій при змінах соціального контексту.

Також буде доцільно зазначити про поняття **кризи маскулінності**, оскільки воно є невід'ємним аспектом трансформацій маскулінностей. Кризою маскулінності є невідповідність чоловіків зміненим соціальним очікуванням щодо них (Марценюк, 2020, с. 61). Соціальні очікування зазнають змін при зміні потреб суспільства, актуалізуються певні ознаки в чоловіків. Є два варіанти виходу з кризи маскулінностей: конструктивний та деструктивний сценарії. За конструктивним сценарієм чоловіки успішно

адаптуються до змінених соціальних очікувань, за деструктивним – чоловіки мають проблеми з адаптацією та/або заперечують необхідність змін. Зокрема, важливо зазначити, що однією з опцій виходу з кризи маскулінності є перехід до компенсаторної маскулінності (що часто є деструктивним сценарієм)– вдавання до перебільшеної маскулінності в певній сфері(-ах) як спосіб компенсувати невідповідність ідеалу маскулінності в іншій сфері (Марценюк, 2020, с. 64-66).

За Р. Левантом (R. F. Levant) криза маскулінностей має певні зовнішні прояви (на прикладі кризи маскулінностей у США ХХ століття), а саме: повернення частки чоловіків до регресивних моделей маскулінностей – ролі «доброго годувальника» (мова йде про високий заробіток і фінансову опору в родині тільки з боку чоловіка) й, зокрема, до стереотипних ролей у шлюбі; зростання агресії чоловіків (оскільки чоловіками соціалізовано один прийнятний канал виходу емоцій – через агресію); негативне зображення чоловіків у медіа (наприклад, звинувачення у домаганнях/зґвалтуваннях) та активізація суспільних рухів за повернення традиційних форм маскулінностей (1997). Левант описав кризу маскулінностей в контексті американського суспільства ХХ століття, що можна віднести до історичного підходу пояснення кризи маскулінності, одного з трьох підходів, виокремлених Т. Бурейчак, тож буде доцільно розглянути дані теорії розуміння кризи маскулінності детальніше.

Отже, за історичним підходом криза маскулінностей виникла у ХХ столітті через посилення гендерної рівності, внаслідок чого зростає конкуренція на ринку праці й відбулась зміна ролей у родині, тож суспільні очікування щодо чоловіків було змінено. За другим підходом, критичним, кризи маскулінності не існує, оскільки чоловіки як група надалі мають інституційну владу і доступ до ресурсів. За есенціалістським підходом криза маскулінності є постійним явищем, оскільки, по-перше, маскулінності характеризується суперечливими ознаками, що ускладнює виконання всіх

соціальних очікуванням; по-друге, досягнення всіх ознак гегемонної маскулінності є маломожливим (Бурейчак, Т., 2008, як було цит. у Марценюк, Т., 2020). Кожен з підходів описує певні аспекти явища кризи маскулінностей, що дозволяє більше охопити його специфіку, однак есенціалістський підхід надає чіткіше розуміння специфіки виходу з кризи маскулінності за деструктивним сценарієм. Як приклад буде доцільно навести результати дослідження «Суїцид, соціальна інтеграція і маскулінність в армії США» (Suicide, social integration, and masculinity in the U.S. military).

За даними вищенаведеного дослідження мілітаризована і гегемонна маскулінності є тісно пов'язаними: гегемонна маскулінність є основою мілітаризованої, оскільки виконуються всі ознаки нормативності маскулінності. Ключовими характеристиками **мілітаризованої маскулінності** є емоційна стриманість, страх здатись слабким та здатність до самопожертви, що є наслідками дотримання характеристик нормативності маскулінності, а саме норм твердості та антижіночності. Дані соціальні очікування сприяють відмові чоловіків від пошуку допомоги, внутрішньому переживанню стресу, й, як наслідок, відбувається підвищення ризику самогубства (Braswell H., Kushner H., 2012, Nye, 2007, с. 420). Таким чином, адаптація до соціальних очікувань через відповідність чоловіків гегемонній маскулінності за нормами твердості та антижіночності призводять до значного погіршення становища чоловіків.

Таким чином, маскулінність є соціальними очікуваннями щодо ролей, ознак та поведінки, що атрибується чоловікам. Через маскулінність відбувається розподіл влади між гендерами та всередині них. Інституційною владою наділена гегемонна маскулінність, оскільки передбачається, що ознаки гегемонної маскулінності є корисними для суспільства. З нею тісно пов'язана мілітаризована маскулінність через відповідність трьом аспектам гегемонної маскулінності: норми статусу, твердості та антифемінності. Трансформації маскулінностей і гегемонна маскулінність взаємопов'язані з

кризою маскулінності - невідповідністю зміненим соціально визначеним очікуванням щодо чоловіків. За есенціалістським підходом криза маскулінностей є постійним явищем, оскільки досягнення чоловіками всіх характеристик гегемонної маскулінності є малоімовірним, а також оскільки ознаки гегемонної маскулінності є контраверсійними, що ускладнює одночасне їх дотримання. Є два варіанти подолання кризи маскулінності, за конструктивним та деструктивним сценарієм виходу з неї, останній сценарій є одним із факторів погіршення становища чоловіків.

1.2. Міжнародний та український досвід залучення чоловіків до служби військового капеланства

Для з'ясування особливостей конструювання маскулінностей капеланів у Збройних силах України необхідно мати інформативну базу про явище капеланства, що буде наведено в даному підрозділі.

1.2.1. Капеланство в українському суспільстві. Для розуміння формування інституту капеланства в Україні буде доцільно почати з екскурсу в історію його становлення. Перші згадки про присутність священників у війську були з часів Київської Русі (а саме за XI-XIII століття). Перші військові капелани з'явилися у XIX столітті у загонах Національної гвардії на підконтрольних Австро-Угорської імперії територіях. Загони існували у м. Стрий, Жовква, Бережани, Тернопіль та Яворів, однак діяльність Національної гвардії не набула значного поширення. Також греко-католицькі капелани служили в УСС¹, що були на службі з 1914 по 1918 роки. Капелани УСС здійснювали наступну діяльність: богослужіння; проведення культурно-освітньої й виховної праці; сповідання; опіка над хворими; організація поховань полеглих; відправлення панахид. Крім того, досвід

¹ УСС - Українські січові стрільці

капеланської служби в УСС згодом було перейнято Українською галицькою армією. За УГА² капеланська діяльність мала низку нововведень в обов'язках, а саме ведення обліку померлих та створення стрілецьких цвинтарів. Також буде доцільно звернути увагу на події 1917 р. щодо військ Української Центральної Ради, а саме: завдяки наданню підтримки військовослужбовцям капеланами Дорошенківський, Богданівський полки Центральної Ради (капелани – П. Пащевський та М. Марнич) та Галицько-Буковицький курінь Січових стрільців (душпастир – О. Маричев) були найбільш боєздатними частинами у битві за м. Київ. У 1943 р. було створено дивізію «Галичина», що була у складі СС³. У СС вимагалось відречення від християнства, однак для українців було зроблено виняток через важливість релігії для українців. Посади капеланів було передбачено в кожному піхотному полку й окремих батальйонах й дивізіонах. Після завершення війни священнослужителями, зокрема дивізійними капеланами, було переконано Папу Пія XII посприяти уникненню репатріації воєнних у СРСР й натомість надання дозволу для їхнього перебування на Заході. Після появи ОУН⁴ греко-католицька церква брала участь в даному русі, внаслідок чого радянська влада мала на меті ліквідувати церкву (Львівський музей історії релігії, 2024). З огляду на зазначену вище інформацію релігія завжди була важливим аспектом життя українського населення, однак особливо набувала актуальності за часів війни, оскільки в періоди війн й після їх завершення спостерігається збільшення рівня релігійності населення (Henrich, J., Bauer, M., Cassar, A., 2019). Крім того, підтримка бойового духу й опіка над військовими здійснювалась військовими капеланами, що свідчить про легітимізованість підтримки військовослужбовців через релігійну віру, що збільшує її значущість.

Подальші змістовні згадки про капеланство з'являються вже за незалежної України. З початком збройної агресії щодо України капелани

² УГА - Українська галицька армія

³ СС - військово-поліційна організація Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії

⁴ ОУН – Організація українських націоналістів

почали здійснювати виїзди до зон бойових дій з метою надання військовослужбовцям духовного наставництва і підтримки. У 2014 році було видано розпорядження, що регулює службу військового духовенства у ЗСУ, НГ та ДПС України, однак чітко визначеного статусу у складі ЗСУ військове капеланство не мало (Кабінет Міністрів України, 2014). Військове капеланство як формальна структура у складі Збройних Сил України почало існувати при набутті чинності закону "Про Службу військового капеланства" 1 липня 2022 року (Верховна Рада України, 2021). Станом на 2023 рік у Збройних Силах України служило 78 військових капеланів, мандати отримали 244 священнослужителі, однак посад капелана налічувалось більше 738 (Visit Ukraine, 2023). Також до початку повномасштабного вторгнення в Україну тільки 47% населення України було відомо про військову службу священнослужителів (Центр Разумкова, 2022).

Станом на 2025 рік чинним є **кодекс капелана** із засадами, що є представленням наступних ознак маскулінностей капеланів: чуйне ставлення до військовослужбовців, їхніх родин та колег; толерантне ставлення до поглядів військовослужбовців та колег різних релігій або світоглядів; прояв гегемонної маскулінності, зумовлений метою бути прикладом у дотриманні духовних практик, святості та здорового способу життя; розвиток інтелектуального потенціалу для свого професійного і особистого розвитку (Міністерство оборони України, 2014).

Повертаючись до ретроспективи становлення капеланства в Україні, практики капеланів майже не зазнали змін. Основним зобов'язанням капеланів є надання душпастирської підтримки військовим. За словами капелана Олександра Чокова: *«Когось треба обійняти, з кимось поплакати. Питання можуть бути найрізноманітніші – і релігійні, і сімейні. Капелан – це лікар душі людської»*. Пастор Л. Болгаров зазначив: *«Капелан — це не лише військовий священник, а й друг, товариш, брат, батько для воїнів. Він допомагає і пройти посттравматичний синдром (ПТСР), і підтримати в*

тяжку хвилину», а на думку Мурада Путіліна «Капелан в армії як психолог, але якщо психологи й самі часто "ламаються", то у капелана є прописані релігією догми і правила, за якими ти ведеш вірян» (Українське радіо, 2023, Суспільне, 2023). Крім того, хоч капелани формально не відповідають за організацію поховань полеглих, у що, зокрема, входить збирання тіл полеглих, деякі з них добровільно беруть на себе дане зобов'язання. Наприклад, Пастор О. Чоків мав вивезти тіла військовослужбовців з о. Зміїний, проте капелана і його колег було взято в полон. О. Чоків зазначив: «Капеланське служіння – справа не з легких: це не тільки духовний супровід, а й поховання військових» (Український католицький Університет, 2023). Також капелани не мають офіційного обов'язку вести освітню діяльність (мова йде підвищення рівня національної свідомості, так як вона була основним аспектом освітньої діяльності капеланів в УСС), проте подекуди вона відбувається у ході спілкування з військовими, оскільки капелани пам'ятають і нагадують «що створила Росія з моїм українським народом... І це весь світ має знати», – Василь Вирозуб (Радіо Свобода, 2023).

1.2.2. Міжнародний досвід залучення чоловіків до капеланської діяльності. Військове капеланство в Україні порівняно з міжнародним досвідом капеланства має ряд особливостей. В інтерв'ю «Релігія, "ждуни", євреї, атеїсти та жінки. Чи є Бог на війні? Перший рабин ЗСУ Давид Мільман» з капеланом Д. Мільманом було зазначено, що практики українського капеланського служіння загалом є подібними до досвіду військового капеланства в Ізраїлі та Великій Британії, проте військова капеланська діяльність в Україні має низку відмінностей. Станом на 2025 рік український капелан не має права перебувати на передовій та безпосередньо брати участь в бойових діях, що є можливим в Ізраїлі. Також Д. Мільман зазначив, що в українських капеланів немає можливості кар'єрного розвитку як військовослужбовця (Ukraine World News, 2024). До прикладу, у Великої

Британії є три опції посад військового капелана – штатний капелан, капелан запасу та капелан армійських курсантів.

Капеланство як формальна структура Збройних сил Великої Британії було сформовано у 1796 році (The British Army, 2018). Наразі капелани служать усюди, куди відправляються солдати Великої Британії. Основними обов'язками при капеланському служінні є підтримка війська та родин військослужбовців. Також капеланам Великої Британії забороняється брати безпосередню участь у бойових діях та носити зброю. Умовами для зарахування на великобританську капеланську службу є проходження шестирічної королівської місії з мінімальним періодом поверненням служби в 3 роки; наявність акредитації як кваліфікованого капелана/священнослужителя тощо; наявність двох-трьох років досвіду священнослужіння після акредитації або наявність нещодавнього професійного досвіду (The British Army, 2018). Ключовою відмінністю великобританського й українського досвіду залучення до капеланства є відсутність обов'язкової умови служіння у війську для проходження української капеланської служби, натомість вимогами для капеланського служіння є: бути громадянином України; наявність вищої богословної освіти, бути священнослужителем зареєстрованої в Україні релігійної організації; наявність мандату від керівного центру відповідної релігійної організації (Верховна Рада України, 2021).

Також доцільно буде зазначити про капеланство Сполучених Штатів Америки. Офіційно в армії США корпус капеланів було засновано 1775 року. Вимоги до отримання посади військового капелана у США також є відмінними від українських критеріїв, а саме: на час призначення на посаду вік особи повинен бути більшим від 17 років й меншим за 31 рік, а також особа зобов'язана пройти перевірку репутації. Крім того, відмінності спостерігаються у зобов'язаннях капеланів: до обов'язків американських капеланів входить проведення семінарів та ретритів для військовослужбовців,

подібних практик в Україні наразі офіційно немає (Military OneSource, 2002). З спільних особливостей українського та американського досвідів є відсутність права у капеланів брати участь у бойових діях й отримувати зброю та наявність громадянства держави для призначення на посаду капелана (U.S. Army, 2021).

Також досвід залучення чоловіків до капеланської діяльності відрізняється в Німеччині: особливістю служби військового капеланства в Німеччині є право капеланів служити від 6 до 12 років, посадовцям надається обмежений статус державного службовця. Крім того, капелани є незалежними від урядових директив (Apostolat Militaire International, 2018). Дані про відмінності умов капеланського служіння в Україні порівняно з країнами з розвинутим капеланським служінням представлено в *Таблиці 1.1*.

Таблиця 1.1. Відмінності умов капеланського служіння в Україні порівняно з країнами з розвинутим капеланським служінням

Ізраїль	Велика Британія	США	Німеччина
Наявність права капелана взяти участь у бойових діях.	Вимога щодо наявності попереднього досвіду військової служби для обіймання посади капелана.	Вимоги щодо відповідності капелана певному віку (17-31 рік); Вимога щодо перевірки репутації особи.	Обмеження в терміні максимального часу капеланського служіння (6-12 років).

Таким чином, порівняно з міжнародними засадами залучення до капеланської служби Україна має низку особливостей. Першим аспектом є пізніший початок розвитку військового капеланства в Україні - о XIX ст., капеланство у формальній структурі великобританської та американської армій з'явилося о XVIII ст. Другою відмінністю є відсутність права в капелана взяти участь в бойових діях та отримувати зброю (порівняно з Ізраїлем). Також для отримання посади капелана в Україні не вимагається наявність досвіду військової служби, що є обов'язковою умовою в Великобританії. Крім того, особливостями вимог до проходження

капеланської служби в Україні є відсутність критеріїв на вік капелана й відсутність перевірки репутації особи, що є умовами допуску на службу у США. Додатково, строк служіння в Україні не є обмеженим як в Німеччині, де максимальним терміном служіння є 12 років.

1.3. Конструювання маскулінностей священнослужителів України

Конструювання маскулінностей капеланів є безпосередньо пов'язаним з маскулінністю священнослужителів (зокрема, священників), оскільки для обіймання посади капелана в Україні необхідно бути священнослужителем та мати вищу богословну освіту (Верховна Рада України, 2021). Отже, спершу буде доцільним зазначити про конструювання маскулінностей священників.

За результатами дослідження “Новий священник для нового суспільства? Маскулінність священства в ліберальній Іспанії” (“A New Priest for a New Society? The Masculinity of the Priesthood in Liberal Spain”) маскулінність священників полягає в дотриманні суворої моральності, поміркованості, самоконтролю над жаданнями та батьківського ставлення до громади (Romeo Mateo, 2021). Дана маскулінність виникла внаслідок розвитку ліберальної економічної системи Іспанії. До даного періоду священнослужіння мало насильницький/фанатичний характер, тож для збереження влади церквою було вирішено трансформувати поведінкову модель священників з насильницької на «доброго парафіяльного священника», до якої входило додержування суворих моральних норм, розсудливості в соціальних контактах та батьківського відношення до пастви. Таким чином, трансформації маскулінностей священнослужителів Іспанії пов'язані з буржуазною маскулінністю, що за відповідністю нормам статусу, твердості та антифемінності є гегемонною маскулінністю (Romeo Mateo, 2021).

Також за даними американської Національної асоціації Євангелістів пастори мають дотримуватись наступних етичних засад: додержуватись чесності; бути миролюбними, терплячими і старанними; дбати про духовний, емоційний та фізичний аспекти своєї особистості; бути надійними із збереженням конфіденційності наданої інформації, у лідерстві та з власними ресурсами і капіталом для служіння; бути чистими у сексуальному, духовному та професійному аспектах; бути відповідальними та забезпечувати справедливість (National Association of Evangelicals, 2021).

Однак маскуліність священників має аспект, через який вона може вважатись ненормативною: невідповідність нормі антифемінності, оскільки від священнослужителів очікується чуйне ставлення до своєї громади, емпатійність вважається жіночою характеристикою. Однак в Україні гегемонна маскуліність зазнала змін з початком вторгнення на схід країни, актуалізувалась мілітаризована маскуліність. Відбулось посилення ролі чоловіків як захисників країни, та, як було зазначено раніше, мілітаризована маскуліність є одним з представлень гегемонної маскуліності (Волосевич, І., Прочуханова, О., Стрельник, О., 2022, с. 65, Connell, 1995, як було цит. у Christensen, A. D., Kyed, M., 2022). На час війни у чоловіків актуалізуються такі ознаки як мужність, страх осоромитись та жертвність (Nye, 2007, с. 420). До того ж, для чоловіків є важливим гомосоціальне середовище, однак **в армії стосунки між побратимами мають фемінізовані риси**, оскільки в їх основі лежить емоційна підтримка та жертвність заради побратимів (Марценюк, 2020, с. 72, Nye, 2007, с. 432). Таким чином, маскуліності священнослужителів України є відповідними нормі антифемінності, оскільки невідповідність їй не є актуальною в гегемонній мілітаризованій маскуліності.

Крім того, спостерігається недостача емпіричного матеріалу щодо відповідності священнослужителів нормі твердості, в даному випадку йдеться про традиційно чоловічу емоційну грамотність. Таким чином, про

відповідність/невідповідність маскулінності священнослужителів даній нормі важко казати однозначно.

Втім, станом на початок 2025 року дохід священнослужителів є різним, зокрема, заробітна плата може бути вище або нижче середнього рівня. До прикладу, у США пастори отримують близько 51,5 тис. доларів на рік, однак середня заробітна плата станом на 2023 рік становила приблизно 62 тис. доларів (Indeed, 2025, Knit People, 2024). В Німеччині станом на 2017 рік священники заробляли близько 49 тис. євро, середня заробітна плата на той момент становила 48 тис. євро; в Великобританії заробітна плата становила 36 тис. фунтів та 29 тис. фунтів відповідно (Salary Expert, 2017, Statista, 2024). В Україні дохід священнослужителя не є фіксованим й сталим, що зумовлено отриманням доходу переважно через пожертви парафіян. Відповідно, дохід залежить від конфесійної належності священнослужителя, кількості парафіян і регіональних особливостей (Укрінформ, 2019). Було зазначено про отримання священнослужителями доходу рівнем у мінімальну заробітну плату, однак рівень доходу може бути нижчим через вищенаведені фактори (Радіо Буг, 2020). Таким чином, священники в Україні та США не відповідають одному з аспектів нормативності маскулінностей, а саме нормі статусу, тож священнослужителі в наведених країнах не є носіями гегемонної маскулінності.

За даними документа «Підготовка кандидатів до священства в Українській Греко-Католицькій Церкві з урахуванням викликів та особливостей сучасної культури» від священнослужителів очікуються наступні особисті характеристики: «стабільність; готовність до відповідальності; здатність до безкорисливої любові, посвяти й самопожертви; турбота про загальне добро; емоційна врівноваженість (контроль агресії); здатність долати труднощі; ... любов до правди; вірність; повага до всіх людей; почуття справедливості; здатність до співчуття; чесність; щирість; врівноваженість у судженнях і вчинках; емоційна зрілість;

самопізнання; здатність приймати рішення відповідно до свого покликання; розсудливість; працьовитість; особиста культура; здоровий спосіб життя; здатність до самовиховання; наявність лідерських якостей» (2021).

Також буде доцільно зазначити про агентів соціалізації, що впливають на рівень релігійності людини, оскільки дані аспекти формують ідентичність священника, зокрема, їхню маскуліність. За даними дослідження “Релігія та молодь” (“Religion and Youth”) головним агентом релігійної соціалізації виступає родина. Однак, окрім сім’ї, на рівень релігійності чинить вплив дотримання дітьми релігійних зобов’язань/традицій, на що впливають однолітки та соціальні установи (освітні, релігійні). Також релігійна соціалізація є найбільш успішною у сім’ях з гармонійними стосунками між батьками та дітьми. Крім того, на соціалізацію більший вплив має матір порівняно з батьком (Pearce, 2015). Таким чином, на рівень релігійності основний вплив чинить первинна соціалізація; основними агентами соціалізації священнослужителів є родина, однолітки та освітні й релігійні установи.

Крім того, після початку війни на сході України і після початку повномасштабного вторгнення один з аспектів маскуліності чоловіків-священників – миролюбність, перестав бути актуальним для українського суспільства, оскільки на час війни актуалізуються інші очікування від чоловіків у зв’язку з необхідністю захисту країни – мужність (зокрема, прояв сили й агресії), здатність до самопожертви, страх перед соромом та безчестям (Nye, 2007, с. 420). Таким чином, спостерігається суперечливість старих очікувань від священнослужителів (миролюбність), що пов’язані з основними релігійними законами (Десять заповідей), з актуалізованими на час війни очікуваннями - мужність, що включає застосування сили, агресії та співучасті у вбивствах для захисту країни, тобто відбувається криза маскуліності. Військові капелани, що за умовами вступу на службу попередньо були священнослужителями, пояснюють своє

відречення від миролюбимості через легітимацію захисту країни словом Божим. Капелан І. Бондаренко зазначив, що Бог дав українцям землі і родини, тож захист життя близьких є святим обов'язком, що не є гріхом і не є вбивством (Гарнов, 2024). Помічник капелана отець Богдан зауважив, що при прочитанні Старого письма мовою оригіналу під заповіддю “Не вбий” мається на увазі не вбивати із корисливих мотивів, про що також зазначив капелан В. Шпоть (Каразуб, 2023, Кузьменко, 2023). Таким чином, вихід з кризи маскулінностей священнослужителів-капеланів відбувається шляхом пріоритезації над традиційними очікуваннями актуалізованих, від яких, як вважається, буде принесено користь суспільству. Легітимація відречення від певних аспектів релігійних очікувань відбувається через релігію.

Отже, з огляду на вищезазначену інформацію, наразі засадами **маскулінності священнослужителів** є:

- Строге дотримання моральності (у що входить чесність, миролюбність, надійність, чистота та справедливість);
- Розсудливість;
- Емпатійність;
- Лідерські якості (National Association of Evangelicals, 2021);
- Також від українських священнослужителів очікується здатність до самопожертви (Українська Греко-Католицька Церква, 2021).

В загальному дана маскулінність не відповідає одному аспекту нормативності маскулінностей, а саме нормі антифемінності, тобто невідповідності традиційно жіночим ознакам (в даному випадку мова йде про високий рівень емпатії). Втім, в Україні дана ознака нормативності маскулінності перестала бути актуальною через актуалізацію мілітаризованої маскулінності, тож маскулінності українських священнослужителів є відповідними нормі антифемінності. Також в Україні та США священнослужителі не відповідають нормі статусу, що визначається рівнем заробітку, оскільки в священнослужителів в даних країнах заробітна плата

нижче середнього. Про невідповідність нормі твердості священнослужителів в Україні, а саме капеланів ЗСУ, буде зазначено далі. Крім того, спостерігається криза маскулінності священників. Однак, як було зазначено раніше, вихід з даної кризи може відбуватись через легітимізацію відречення від певних характеристик через релігію; про наявність/відсутніх даних тенденцій буде зазначено в емпіричному розділі. Таким чином, маскулінність українського священнослужителя не є гегемонною через невідповідність щонайменше одному з трьох аспектів нормативності маскулінності.

Отже, з огляду на вищезазначену інформацію, маскулінності є соціально зумовленими очікуваннями щодо ознак чоловіків та практик, виконання яких передбачається чоловіками. Гегемонна маскулінність передбачає наявність інституційної влади в її носіїв. Відповідність нормативності/гегемонності маскулінностей визначається за трьома характеристиками: нормою статусу (фінансова та кар'єрна успішність), твердості (інтелектуально-розумовий потенціал, рівень фізичної сили й традиційно чоловіча емоційна грамотність) та антифемінності (пріоритезація чуйного ставлення й поблажливості). Маскулінності є пов'язаними з кризою маскулінності, що є невідповідністю чоловіків актуалізованим вимогам суспільства щодо них. Є позитивний та негативний сценарії виходу з кризи маскулінності, за першого передбачається успішна адаптація до нових вимог, за другого - неуспішна адаптація та вдавання до компенсаторної маскулінності, що є факторами зменшення якості життя чоловіків.

Мілітаризована маскулінність передбачає емоційну стриманість, страх здатись слабким та здатність до самопожертви. Від капеланів Збройних Сил України очікуються такі характеристики: чуйне й толерантне ставлення до військових та колег та прояви гегемонної маскулінності. Порівняно з минулим України, станом на 2025 рік до обов'язків капелана не належить просвітницька діяльність, що було обов'язковим на час Першої світової війни. Водночас просвітницька діяльність може здійснюватись за бажанням

капелана. Капеланство в Україні має певні відмінності від досвіду Ізраїля, Великої Британії, Сполучених Штатів Америки й Німеччини. В Україні капеланство не передбачає носіння зброї та участі у бойових діях (порівнюючи з Ізраїлем). Зокрема, в Україні не вимагається наявність попереднього досвіду військової служби для обіймання посади військового капелана, перевірки репутації особи та відповідності певному віку (порівняно з Великою Британією та США відповідно). До того ж, в Україні не передбачається обмеження строку служіння (порівняно з Німеччиною). Маскулінність священника в Україні не є відповідною нормі статусу, оскільки заробітна плата священників є нижче середньої. За умов не актуалізованої мілітаризованої маскулінності маскулінність священників, крім норми статусу, була б не відповідною нормі антифемінності. Також відбувається криза маскулінності священників, вихід з неї може відбутись через відкидування певних ознак, що є легітимізованим через релігію. Таким чином, маскулінність священників не є гегемонною.

РОЗДІЛ 2

КОНСТРУЮВАННЯ МАСКУЛІННОСТЕЙ КАПЕЛАНІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

2.1. Методологічні основи дослідження конструювання маскулінностей капеланів у ЗСУ

Основою якісної методології соціологічних досліджень є виявлення нових значущих особливостей досліджуваного об'єкта через ітераційне наближення до нього з необхідною гнучкістю/адаптивністю (Aspers, Corte, 2019). Оскільки метою досліджень, здійснених в рамках якісного підходу, є встановлення раніше не ідентифікованих характеристик об'єкта, вона є доцільною при дослідженні соціальних явищ з обмеженою кількістю емпіричних даних, зокрема, конструювання і трансформації маскулінностей капеланів за умов війни. Таким чином, методологічну основу даного дослідження становить якісний підхід, методом збору даних є напівструктуровані інтерв'ю.

Інтерв'ю орієнтовані на виявлення особливостей соціального явища через отримання доступу до уявлень, зокрема, прихованих, респондентів щодо нього (Marvasti, 2010). Напівструктурований формат інтерв'ю забезпечує гнучкість інтерв'ю, що надає можливість відстежувати аспекти, які є значущими для респондентів й що не були передбачені дослідником через обмеженість наявних емпіричних досліджень (в контексті роботи авторки) (Leavy, 2014, с.286). Інтерв'ю проводиться за адаптивним гайдом, який доцільно коригувати відповідно до виявлених у ході дослідження особливостей.

Крім того, дане дослідження є орієнтованим на сенситивний підхід, так як респонденти можуть мати травматичний досвід участі у зонах бойових дій. При проведенні інтерв'ю необхідною умовою є оцінка та мінімізація впливу

потенційних загроз й труднощів, що можуть мати наслідки для респондентів та інтерв'юера (Dickson-Swift, James, Liamputtong, 2008). При проведенні сенситивного дослідження для забезпечення максимально можливого комфорту респондентам необхідно: встановити контакт з респондентами; проявляти емпатію та турботу; використовувати тактику інтерв'ювання шляхом активного слухання; розповісти про досвід дослідника (за необхідності); надавати взаємний обмін інформації (за необхідності) (Dickson-Swift, et al., 2008, p. 34-42). Ключовою умовою сенситивних досліджень є орієнтація на респондента, вчасне виявлення його потреб та їх забезпечення.

Гайд інтерв'ю представлений у Додатку А. Вступна частина інтерв'ю передбачає інформування респондента щодо особливостей перебігу інтерв'ю та подальшого використання отриманих даних. Отримується усна інформована згода респондента на участь в інтерв'ю та застосування зібраних емпіричних даних. **Блок 0** (вступ) передбачає збір загальної інформації про респондента, такої як: вік, регіон походження, конфесія капелана, - й має вступне питання, спрямоване на ініціювання встановлення контакту між інтерв'юеркою і респондентом, що забезпечує адаптацію особи до формату інтерв'ю. У **Блок 1** було включено запитання щодо досвіду військової капеланської служби. Перша частина блоку не містить сенситивних запитань, натомість чутливі питання розміщено в другій частині блоку (йдеться про: приклади у роботі як військового капелана; підтримку респондента у морально складних ситуаціях, - так як ймовірно буде зазначено про травматичні ситуації), оскільки передбачається, що на даному етапі інтерв'ю респондент є адаптований та готовий до обговорення більш сенситивних тем. Планувалось, що у даному блоці отримається інформація про мотивацію респондента вступити на капеланську службу; уявлення про капеланську діяльність; аспекти побуту капелана. Передбачалось, що в процесі викладення зазначеної інформації респондент може зазначити про

аспекти власної маскулінності, які в подальшому перебігу інтерв'ю можуть не згадуватись повторно. У **Блок 2** внесено питання, що ідентифікують аспекти маскулінностей капеланів, такі як: кар'єрний та фінансові успіхи (норма статусу); інтелектуальні здібності та рівень фізичної сили (норми твердості); рівень емоційної стриманості, моральної стійкості, чуйного ставлення до інших, поблажливості (норми антифемінності). Рівень сенситивності питань Блоку 2 не є сталим. Дана структура блоку уможлиблює запобігання зростання емоційного навантаження респондента, зумовленого зосередженістю на чутливих питаннях, що можуть викликати сором через невідповідність респондентів певним аспектам нормативності маскулінності. **Блок 3** передбачає уточнення значущих подій, що вплинули на формування та/або трансформації маскулінностей респондента. Додатково включено чутливе питання на гендерну тематику з метою виявити уявлення респондента щодо фемінності й маскулінності. На **завершальному етапі** респондентові надається можливість повідомити додаткову інформацію, що не була проговорена протягом інтерв'ю. У тому числі оскільки передбачається, що в кінці інтерв'ю довіра між інтерв'юеркою та респондентом є встановленою, здійснювати запит щодо контактів інших капеланів ЗСУ доцільно здійснювати у завершенні.

Було опитано 14 капеланів ЗСУ (до вибірки було включено капеланів, що здійснюють служіння на волонтерських засадах, оскільки фактично виконують обов'язки штатного капелана, втім, без офіційного юридичного закріплення через складність та тривалість відповідних бюрократичних процедур). Розмір вибірки зумовлений досягненням необхідного рівня інформаційної насиченості, оскільки значуща інформація фіксується в межах перших дванадцяти інтерв'ю, тоді як базові елементи представлені у перших шести інтерв'ю (Guest, Bunce, Johnson 2006). Інтерв'ювання було проведено у часовому проміжку з 2-го по 19-те квітня 2025 року. Формування вибірки респондентів здійснювалось методом "снігової кулі". Капелани Збройних Сил

України належать до закритої соціальної категорії, обмеженість поширення їхніх даних зумовлене міркуваннями безпеки та малою поширеністю професії. Ключовими інформантами є капелан Сергій Дмитрієв. У *Таблиці 2.1.* представлено дані респондентів капеланів Збройних Сил України. Вибірка складається з трьох релігійних деномінацій: шість осіб є належними до **протестантизму**, що складає переважну частину вибірки; чотири особи приналежать до **католицької** конфесії; чотири є представниками **православної**. Віковий діапазон вибірки становить від 27 до 60 років, переважна частина капеланів (9 респондентів) є особами зрілого віку (44-60 років) (Верховна Рада України, 2020). Діапазон років початку капеланської служби становить від 2013 до 2024, що є періодами Революції гідності та початку збройної агресії росії на сході України й повномасштабного вторгнення. Водночас у вибірці наявний респондент, рік початку капеланського служіння якого виходить за межі зазначеного діапазону, оскільки відповідну посаду було обійнято 1994-го року. За регіоном походження вибірка має наступний розподіл: двоє капеланів походять з північної частини України, двоє - з південної, один капелан родом із центральної частини країни, чотири - з західної, троє респондентів походять з росії.

Таблиця 2.1. Дані респондентів військових капеланів Збройних Сил України

№	Ім'я	Конфесія	Рік початку служіння	Статус капелана в армії	Вік (р.)	Регіон походження
1	Капелан 1	Протестантизм	2014	волонтер	47	Волинь
2	Капелан 2	Православ'я	2014	штатний	49	росія
3	Капелан 3	Протестантизм	2022/2024 ⁵	волонтер/ штатний	49	росія (майже все життя проживав на Донеччині)

⁵ У даному форматі представлення дат років початку служіння перша дата є початок капеланської діяльності на волонтерських засадах, друга є роком вступу на офіційну посаду.

4	Капелан 4	Католицизм	2024	волонтер	- ⁶	-
5	Капелан 5	Католицизм	1994	штатний	60	Львівщина
6	Капелан 6	Протестантизм	2024	штатний	45	Миколаївщина
7	Капелан 7	Протестантизм	2023	штатний	39	Запоріжжя
8	Капелан 8	Православ'я	2016/2021	волонтер/ штатний	48	Львівщина
9	Капелан 9	Протестантизм	2024	волонтер	54	м. Київ
10	Капелан 10	Протестантизм	2024	штатний	27	Донеччина
11	Капелан 11	Католицизм	2023/2024	волонтер/ штатний	43	Вінниччина
12	Капелан 12	Православ'я	2023	волонтер/ штатний	37	Херсонщина
13	Капелан 13	Православ'я	2013/2014	волонтер/ штатний	48	Львівщина
14	Капелан 14	Католицизм	2014/2023	волонтер/ штатний	43	росія (більшість життя проживає на Львівщині)

Пропозиція на участь у дослідженні була позитивно сприйнята респондентами, 14 з 15 інформантів дали згоду на проведення інтерв'ю. Мотивом участі респондентів у дослідженні є важливість інституціоналізації капеланства у Збройних Силах України, оскільки капелани розцінюють душпастирську діяльність як таку, що належно задовольняє духовні, психологічні і матеріальні потреби військовослужбовців.

Транскрибування інтерв'ю здійснено через програмне забезпечення Good Tape. Аналіз даних проведено через якісний контент-аналіз шляхом кодування в програмному забезпеченні MAXQDA. Кодування було здійснено дедуктивним методом за попередньо визначеними категоріями кодів, що є аспектами нормативності маскулінностей, зокрема, священників. Категорії та групи кодів представлено у *Таблиці 2.2*.

⁶ Капелан 4 мав прохання не вказувати його вік та регіон походження в даній роботі.

Таблиця 2.2. Інструментарій якісного контент-аналізу маскулінностей капеланів ЗСУ шляхом кодування дедуктивним методом

Аспекти нормативності маскулінностей		Прояви нормативності маскулінностей
Норма статусу		Рівень заробітку
		Уявлення про особисті досягнення
Норма твердості	Інтелектуально-розумовий потенціал	Рівень освіти
		Просвітницька діяльність
	Фізична сила	Рівень фізичної сили
	Емоційна грамотність	Прояв емоцій
		Ставлення до прояву емоцій
		Емпатійність
		Ризикованість
		Мужність
		Рівень емоційної стриманості (спокійний/запальний)
		Здатність до самопожертви
Самоконтроль		
Уявлення про характеристики ідеального капелана		
Норма антифемінності		Емпатійність
		Просвітницька діяльність
		Чуйне ставлення до військових; родин військових; інших категорій людей
		Батьківське ставлення до військових; родин військових; інших категорій людей

Формування кодувальних схем було здійснено за трьома ознаками нормативності маскулінностей: норма статусу (фінансовий та кар'єрний успіхи); норма твердості (інтелектуальний потенціал, рівень фізичної сили; традиційно чоловіча емоційна грамотність); норма антифемінності (Pleck, J., Thompson, E., 1986, як було цит. у Марценюк, 2020). Доцільним є уточнення окремих аспектів формування категорій кодів, що не були висвітлені у

попередньому розділі. До категорії коду “норма статусу” окрім коду “рівень заробітку” було доцільно внести код “уявлення про особисті досягнення”, оскільки певними респондентами зазначалось, що їхнім досягненням є створення певної підприємницької благодійної діяльності, що є ознакою фінансового положення респондента. До категорії “норма твердості” було включено код “просвітницька діяльність” як ознака інтелектуального потенціалу, “самоконтроль” й “здатність до самопожертви”, оскільки вищенаведені характеристики є ознаками маскулінності священнослужителів, останній код також є ознакою мілітаризованої маскулінності. Код “уявлення про характеристики ідеального капелана” орієнтований на виявлення значущих для респондента ознак маскулінності, про які не було зазначено раніше. У категорію кодів “норма антифемінності” було включено код “просвітницька діяльність”, оскільки даний код окрім ознаки інтелектуального потенціалу є ознакою батьківського ставлення до військовослужбовців.

Водночас було створено категорії кодів, що є допоміжними у визначенні нормативностей маскулінностей капеланів ЗСУ, а саме: “особисті цінності”, “агенти, що вплинули на прийняття віросповідання”, “ставлення до жінок у капеланському служінні”, “ставлення до традиційних гендерних ролей”, “уявлення про ідеальні особисті якості людей українського суспільства”. У разі потреби через дані коди передбачається виявлення додаткових, зокрема, прихованих уявлень про ознаки маскулінності через опосередковані уявлення респондента.

2.2. Нормативність маскулінностей капеланів Збройних Сил України

Як було зазначено раніше, конструювання маскулінностей, зокрема священнослужителів і, відповідно, військових капеланів, здійснюється за

трьома ознаками нормативності маскулінностей: норма статусу; норма твердості; норма антифемінності.

Однак перед початком визначення нормативності маскулінностей капеланів доцільно зазначити про **легітимізацію трансформацій маскулінності з миролюбності на мілітаризовану**. Допустимість вбивства обґрунтовується посиланнями на біблійні наративи. Таким чином, вбивство є інструментом захисту, що не є гріхом. За даної трансформації маскулінності цілісність релігійної ідентичності зберігається, водночас інтегруються елементи мілітаризованої маскулінності. Отже, успішність адаптації капеланів ЗСУ до нових очікувань, а саме відмови від пацифізму, забезпечується легітимізацією через релігію, про що зазначено у нищенаведених цитатах.

“Коли ізраїльський народ виходив з Єгипту в землю Ханаан, і йому потрібно було [там] винищити сім народів, сказав Бог: “Винищи їх”. А чому так? Тому що зло, яке неконтрольоване, яке неможливо зупинити просто словами, його треба зупинити зброєю” (Капелан 1);

“Я йому [військовому] пробував пояснювати, що до війни я був абсолютним пацифістом і вважав, що вбивати не можна. Але коли я почав досліджувати всі ці нюанси. Так от, заповідь «не вбий» означає в оригіналі [інше], бо це Бог дав заповіді Мойсею, і вона була написана на давньоєврейською мовою. Вона значить не вбити беззбройну людину ні за що” (Капелан 9).

2.2.1. Відповідність капеланів Збройних Сил України нормі статусу.

Відповідність чоловіків нормі статусу передбачає наявність високого рівня заробітку і кар'єрного успіху. Нижче буде наведено категорії фінансового стану капеланів.

Було зазначено про наявність стабільного середнього/високого фінансового доходу, оскільки капеланська діяльність здійснюється на волонтерських засадах:

“У мене є своя справа, є автомайстерня, яка мені приносить постійний стабільний дохід... Своє особисте служіння я служу за свій кошт” (Капелан 1);

“А я й зараз працюю. Я ж капелан-доброволець... Я підприємець, я займаюсь будівництвом ставків” (Капелан 9).

Таким чином, Капелани 1 та 9 здійснюють капеланське служіння за власний кошт, що передбачає наявність високого рівня фінансової стабільності. Крім того, у вищезазначених респондентів власна справа була сформована до початку їхньої капеланської діяльності, що передбачає наявність тривалого кар'єрного успіху. Також обидва капелани перебувають у шлюбі, що передбачає ймовірність необхідності часткового або повного забезпечення дружини, а отже, є необхідність стабільного фінансового доходу, що покриватиме потреби родини. Таким чином, маскулінності даних капеланів відповідає нормативності маскулінності в аспекті статусу, оскільки мають успішну підприємницьку діяльність.

На думку Капелана 3 капеланське служіння має ґрунтуватись на бажанні забезпечити потреби людей, а не на прагненні до матеріального, що є проявом емпатії, оскільки респондент турбується про задоволення духовних потреб сторонніх осіб. Маскулінність респондента є повністю відповідною нормі статусу, оскільки наявні матеріальні й кар'єрні успіхи. До того ж, маскулінність Капелана 3 є відповідною нормі антифемінності, оскільки в

армії актуалізуються фемінізовані риси у стосунках між побратимами (Марценюк, 2020, с. 72, Нур, 2007, с. 432).

“Я жив у Маріуполі. І ми пройшли там певну частку окупації. А через це бізнес ліг... Коли я приїхав в Київ, в мене була робота керівна” (Капелан 3);

“В моєму розумінні, священник має заробити сам... Але у війську я радий, що мені платять не люди зарплату, що я не збираю пожертвувань з особового складу, а мені платить держава, тому що я є важливою людиною, що забезпечує спокій військових” (Капелан 3).

Капелан 6 до вступу на капеланську службу був носієм маскулінності з високим рівнем відповідності нормі статусу. Після вступу на службу респондент здійснив адаптацію до нової професійної ідентичності військового капелана із збереженням статусної нормативності через формування додаткових джерел заробітку, таких як публікації робіт:

“Я намагаюсь працювати не тільки в ЗСУ. Пишу публікації, я, як консультант, допомагаю в християнській місії. І за це я отримую гонорари також, тому що я прийшов в ЗСУ з зарплати громадної [величезної], американського рівня. І зараз мені треба вже звикати було” (Капелан 6).

Крім того, мотивом підтримки стабільного рівня доходу є важливість задовольняти матеріальні потреби військовослужбовців. Капелан 1 та 10 надавали пряму фінансову допомогу військовослужбовцям. Капелан 1, зокрема, організував благодійні збори. Капелан 5 та 10 є організаторами волонтерських організацій з метою задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно. Перша організація існує з початку збройної агресії на сході України, становлення ветеранського клубу на етапі формування.

“Я вірю, що я зміг допомогти не одній людині. Допомогти в чомусь і матеріально, і духовно... Навіть коли я проводжу якісь збори на якийсь підрозділ, ніколи простягнутою рукою я не стою.” (Капелан 1);

“Я з 2014 року сформував потужну волонтерську організацію, яка ніколи не припиняла діяльності, [задовольняла] різні потреби, амуніція, різні припаси, харчі.” (Капелан 5);

“Плюс сюди [у завдання капелана] входить психологічна підтримка і в якому сенсі навіть матеріальна підтримка... Ми зараз формуємо ветеранські християнські клуби, ... для того, щоб люди, котрі будуть приходити, себе відчували, що вони в контексті” (Капелан 10).

Потреба у високому рівні фінансової стабільності підвищилась з початку збройної агресії росії проти України на сході, оскільки до початку повномасштабного вторгнення військовослужбовцям не вистачало певних речей, була необхідність волонтерства, про що буде наведено далі (Капелан 5):

“Особливо до 2022 року було дуже тужно з харчами, ми багато допомагали, особливо добровольчим підрозділам. В ті роки ніякої амуніції майже не було” (Капелан 5).

Водночас було зазначено про відсутність пріоритетного ставлення до власного фінансового становища. Капелани 4 та 11 спрямовують отримані кошти на забезпечення потреб Збройних Сил України. Кошти для забезпечення власного благополуччя використовуються мінімально, для задоволення основних потреб та для покращення якості капеланського служіння. Крім того, буде доцільно зазначити, що Капелани 4 та 11 є представниками католицької конфесії, де орієнтація на фінансове становище є меншою ніж у представників інших парафій. Дана відмінність зумовлена обмеженням священників щодо створення родини в певній гілці католицизму. Таким чином, немає потенційної потреби частково або повністю забезпечувати її.

“Я є капелан церковний. Звичайно, що в мене немає можливості мати якісь дорогі авто, чи вдягатися невідомо як, чи відпочивати на Сейшелах. Те, що в мене є, мене повністю задовільняє. Деякі речі я собі можу дозволити тільки для того, щоб виконувати краще свої обов'язки [капеланські]” (Капелан 4);

“Я монах, я живу убого, тому всі мої кошти, які я заробляю в війську, всі йдуть на потреби підрозділу. І мінімально те, що мені потрібно на функціонування” (Капелан 11).

Таким чином, **через наявність фінансових ресурсів капелани здійснюють опіку над військовослужбовцями.** В контексті надання матеріального типу підтримки, маскулінність капеланів відповідає нормі антифемінності як за мирних умов, так і за умов воєнного стану. В контексті надання емоційної підтримки до початку збройної агресії росії проти України маскулінності капеланів не були відповідними вищезазначеній нормі. Водночас після 2014 року стосунки в армії з фемінними рисами набули актуальності, що зумовлюється тривалим перебуванням військовослужбовців в небезпечних умовах, через що виникає потреба у зниженні стресу, зокрема, через отримання емоційної підтримки (Chalmers, Jorm., Kelly, et. al., 2020). Отже, за умов війни для носіїв мілітаризованої маскулінності, зокрема, капеланів норма антижіночності не є релевантною. Маскулінності вищезазначених капеланів зазнали певних трансформацій: дані маскулінності поєднують традиційні ознаки норми статусу, такі як фінансова та кар'єрна успішність, з прагненням надавати душпастирську опіку військовослужбовцям. Таким чином, капелани дотримуються релігійних переконань, разом з тим не виходячи з відповідності статусної нормативності.

2.2.2. Відповідність капеланів Збройних Сил України нормі антифемінності. Оскільки в минулому підрозділі було порушено питання відповідності маскулінностей капеланів нормі антижіночності, буде доцільно зазначити про даний аспект нормативності маскулінностей. Як було зазначено раніше, до норми антифемінності було віднесено наступні характеристики: емпатійність; чуйне та/або батьківське ставлення до військових та їх родин; просвітницька діяльність. Також раніше було зазначено про нормативність стосунків з ознаками фемінності з побратимами.

Було наголошено, що одним із головних завдань капелана є душпастирська опіка над військовослужбовцями, що, зокрема, має прояв у **емоційній підтримці** військових капеланом через надання можливості військовому проговорити інформацію, яка вважається ним доцільною (Капелан 1, Капелан 8, Капелан 9), та виконання ритуалів для духовного та фізичного захисту військового (Капелан 9).

“А те, що дійсно дуже важливо, це взаємовідносини, це братерство, це піклування один за одного” (Капелан 1);

“Ти завжди поруч для цієї людини, завжди її підтримаєш, можеш її вислухати. Не даєш йому якісь вказівки і накази, а просто як людина спілкуєшся з ним” (Капелан 8);

“Звісно, я його вислухав. Це дуже важливо, вислухати військового. І потім помолвився за нього, помазав єлеєм” (Капелан 9).

Водночас одним із аспектів турботи капеланів про військових є демонстрація **емоційної стійкості, стриманості та мужності**, що запобігає бездіяльності солдатів через емоційну реакцію у моменти загроз життю (Капелан 8). Капелан 4 зазначив про складність й необхідність висловлювань з обережністю, щоб не завдати шкоди військовослужбовцям, що вимагало від респондента більшого рівня стриманості. Крім того, зазначалось, що капелан є прикладом поведінки серед військовослужбовців (Капелан 9, Капелан 11). Таким чином, маскулінність капелана має бути відповідною нормі твердості в

аспекті традиційно чоловічої емоційної грамотності з метою збільшення контролю над ситуаціями, що становлять значну загрозу життю.

“Для мене було дуже важливим не зранити воїнів і не сказати якоїсь дурниці” (Капелан 4);

“Має бути стійкість до того, щоб, коли військовий приходить і йому страшно, не сісти біля нього і не трястися з ним. Щоб не казати, що мені теж страшно і давай будемо двох плакати з тобою” (Капелан 8);

“Я не кажу про військовослужбовців, бо я приклад для них інколи, або не інколи” (Капелан 9);

“Звісно [капелани мають бути стійкими]... Капелан - це людина на офіцерській посаді, [вона] має бути лідером” (Капелан 11).

Військові капелани мають **високий рівень емпатії**, що може суперечити нормі твердості (емоційної відстороненості) та антифемінності, оскільки емпатійність може призвести до прояву емоцій у традиційно жіночий спосіб, про що буде зазначено пізніше (Капелан 1, Капелан 9). Нижчезазначені респонденти є емоційно залученими в досвід втрат як людей, що є знайомими, так і до українського народу загалом.

“Молодий хлопець, 25 років, він молодий лейтенант, і він говорить мені про те, що є великі втрати [в його підрозділі]. І коли в мене є такі зустрічі, мені дуже тяжко. Це проходить також через мене” (Капелан 1);

“Я зрозумів, що як я зможу дивитися людям в очі, коли я не проходжу страждань зі своїм народом” (Капелан 10).

Втім, крім високого рівня емпатії спостерігається апатичність, відсторонення від проблем військовослужбовців через емоційне виснаження внаслідок життя на фронті з початком повномасштабної війни і стабільності виникнень травматичних ситуацій, таких як переживання смерті побратимів; ситуацій, що становили загрозу власному життю. Однак Капелан 10 продовжує капеланську діяльність попри емоційне навантаження.

“На жаль, ми в цьому [в умовах повномасштабної війни] живемо вже майже більше трьох років, і апатичні дії зі сторони в мене присутні. Для мене важливо зараз трішки економити свої психологічні кілокалорії, тому що в мене дуже багато людей, навіть не уявляєте наскільки” (Капелан 10).

До того ж, одним із завдань військових капеланів є просвітницька робота з військовослужбовцями, що є одним із аспектів батьківського ставлення до військових. Було зазначено про стриманість у висловленні співчуття і підтримки як спосіб вирішення проблем військовослужбовців (Капелан 8). Натомість респондент надав можливість військовослужбовцю рефлексувати над собою і вчитись вирішувати проблеми самостійно, що є батьківським ставленням.

“Третє [завдання капелана] - це душоопікування, тобто розтлумачення нормально-етичних прагнень, норм особового складу” (Капелан 1);

“Не завжди можна висловити співчуття людині, тому що людина багато в чому сама, можливо, винна. Тепер треба їй дати момент, щоб вона зрозуміла [це]. І коли ти слухаєш її, ти її можеш навести на якусь думку, що, можливо, тобі треба змінитися” (Капелан 8).

Однак незважаючи на вищезазначену інформацію, Капелан 8 не вважає, що має батьківське ставлення до військовослужбовців, оскільки не варто дозволяти військовим зловживати власним співчуттям:

“Батьківське ставлення повинно бути у командира, а капелан – це та людина, твереза, до всіх таких побутових і не побутових проблем. Він повинен входити в співчуття, але опікатися так, щоб військовослужбовець чи солдат не зрозумів, що можна на капелані виїхати” (Капелан 8).

Таким чином, мається на увазі, що у капеланській діяльності варто вести певну просвітницьку діяльність для допомоги військовим, якщо

військові вважають це доцільним. Спостерігається відстороненість від військовослужбовців, що є нормою твердості. Водночас присутня протилежна думка щодо батьківського ставлення до військовослужбовців, про що було зазначено Капеланом 13 та 14. На думку Капелана 13 капелан має **батьківське ставлення до військових**. Капелан 14 зазначив, що образ батька асоціюється з авторитарністю, натомість капелан має бути добрим по відношенню до військових. Отже, передбачається, що за доцільності ставлення капелана до військових є традиційно батьківським (з жорсткими настановами), однак воно радше є дружнім (по-подробу батьківським) щодо військових.

“В більшості, що так [батьківське ставлення]. Військовослужбовець ніколи не звернеться до капелана, якщо він для нього не стане другом або батьком” (Капелан 13);

“Я би ще два роки тому б сказав так, тепер - ні. Тут не те щоб батьківське, але це я як друга. Тобто я можу його настановити, як добрий батько, можна сказати, приятель. Бо переважно думка про батька, що батько завжди моралізує, навчає, як краще знає, ти дурак, і маєш це робити. Батьківство має бути, має вчити, але більш-таки як побратими” (Капелан 14).

Таким чином, капелани є емпатійними, хоча через складність роботи може відбутись емоційне відсторонення. Водночас капеланство передбачає наявність емоційної стриманості з метою не завдати шкоди військовослужбовцям. Крім того, капелани мають батьківське ставлення до військовослужбовців, що має прояв переважно більше як дружнє ставлення, однак, крім того, спостерігається прояви традиційно батьківських ознак у поведінці. Отже, маскулінності капеланів є радше відповідними нормі антифемінності за умов збройної агресії, однак потребується уточнення щодо відповідності нормі твердості, оскільки високий рівень емпатії є потенційним чинником прояву емоцій у традиційно фемінізований спосіб. До того ж, за

умов мирного стану дані маскулінності не були б нормативними за вищенаведеною характеристикою.

2.2.3. Відповідність маскулінностей капеланів Збройних Сил України нормі твердості. Норма твердості складається з чоловічої емоційної грамотності (прояв емоцій і ставлення до них); рівня інтелектуальних здібностей, що було визначено як інтелектуально-розумовий потенціал респондента; рівня фізичної сили.

Наголошувалось про **недоцільність прояву негативних емоцій**, страху та розпачу під час небезпечних умов, оскільки дані стани можуть перейти на військовослужбовців, що було зазначено Капеланом 1 та Капеланом 7. Водночас було зазначено про **доцільність вираження емоцій не у ситуаціях з підвищеним ризиком** загрози життя (Капелан 1, Капелан 7). Також капелан 7 зазначив, що не соромиться ділитись негативними емоціями, такими як сум. Тобто до прояву емоцій Капелани 1 та 7 ставляться позитивно, однак необхідно зважати на доцільність їх вираження у певних ситуаціях.

“Я не можу цю розпач, якщо навіть я її відчув, передати йому, тому що вона примножитьсь в нього... Коли або капелан, або командир підрозділу проявить негативні емоції, розпач під час бою, то це не потрібна емоція в цей момент. Але коли є моменти де треба свої емоції [проявити], висказатися, наприклад, по відношенню до якоїсь ситуації і т.д.” (Капелан 1);

“Страх, мабуть, намагаюся в собі подолати. Тому що страх викликає дуже активний вплив. І якщо ти даш йому волю, він буде заражати ще й оточення” (Капелан 7);

“Я не соромлюся поділитися [сумом]” (Капелан 7).

Також зазначалось про стримування емоцій через надмірну емоційність, зокрема, агресії (Капелан 3). Крім того, приховування емоцій

зумовлене захистом близьких, оскільки за обізнаності про рівень небезпеки умов, в яких перебуває капелан, у родини виникне надмірне занепокоєння (Капелан 5):

“Я людина, я теж іноді буваю емоційним і в певному емоційному стані роблю певні кроки [агресивні]. Тому в більшості своїй я намагаюсь тримати емоції в собі, навіть коли мені важко, складно” (Капелан 3);

“Та ні, багато чого я взагалі ніколи нікому не розкажую. Можна людей поставити в дуже складну ситуацію [змусити родичів хвилюватись]” (Капелан 5).

Таким чином, емоційна стриманість обумовлена прагненням опіки близьких та небажанням завдати шкоди іншим. До того ж, наголошувалось про прояв емоцій однак у менш виражений спосіб з метою забезпечити більш ефективну взаємодію, зокрема, з військовослужбовцями (Капелан 7).

“Я такої тактики дотримуюсь, що краще трошки охолонути, а потім більш з холодною головою про це говорити” (Капелан 7).

Було зазначено про відкритий прояв емоцій, оскільки респонденти прагнуть ставлення до себе, як до звичайної людини з емоціями (Капелан 10, Капелан 14) та встановлення довіри з військовослужбовцями для ефективної служби (Капелан 13):

“Ні, зовсім [не приховує емоцій]. Я тим самим кажу і хочу бути живим” (Капелан 10);

“Він [капелан] повинен бути собою, тоді правильне відношення військових буде до нього. З штучною людиною ніхто не буде розспілкуватися” (Капелан 13);

“Ні, я можу і заплакати. Я не можу стримати своїх емоцій, коли вони проявляються таким чином.” (Капелан 14).

До прояву емоцій військовослужбовців капелани мають позитивне ставлення, оскільки є обізнаними щодо негативних наслідків стримування

емоцій, й залучають військовослужбовців до більшого виявлення власних емоцій.

“Абсолютно це [прояв емоцій] не є слабкість. Це є нормально” (Капелан 2);

“Чому жінки живуть на 10-15 років більше, ніж чоловіки? Тому що жіночки всі емоції виплакують, висказують. А чоловіки все в собі, все в собі” (Капелан 9);

“Мій побратим, капелан, сказав мені пізніше, що знаєш, його [військового] попустило тоді, коли ти сказав йому: “чи можу я тебе обійняти?” І от я його обійняв, ми над ним помолилися, і це вже була зовсім інша людина” (Капелан 4).

Також було виділено наступні характеристики ідеального капелана: цілеспрямованість, відкритість у спілкуванні, толерантність, стриманість, чесність, мужність, здатність до самопожертви, про що наведено в наступних цитатах:

“Тобто тут має бути цілеспрямованість, мотивованість” (Капелан 1);

“Він [капелан] повинен бути флексібл, відкритий, чесний, людяний, соціально активний у житті, щирий” (Капелан 2);

“Він [капелан] має бути з холодною головою” (Капелан 3);

“Готовність до сприйняття, до порозуміння з іншим, то це приклад і для військових, і для суспільства” (Капелан 6);

“Важлива сміливість, це не відсутність страху: він постійно присутній, а в плані, що капелан не підкоряється страху. Жертовність - це теж дуже важлива якість” (Капелан 7).

Таким чином, було виділено дві категорії за типом прояву емоцій капеланів. По-перше, капелани зазначають про доцільність емоційної стриманості з метою не шкодити військовослужбовцям та близьким людям. По-друге, було наголошено на позитивному ставленні до прояву емоцій у

капелана та військовослужбовців, так як стримування емоцій шкодить здоров'ю і заважає капеланам будувати довіру з військовими. Маскулінності першої категорії відповідають нормі твердості в аспекті емоційної грамотності, другої мають ймовірність не бути відповідними через недоречний прояв емоцій у фемінізований спосіб в певних ситуаціях. Крім того, спостерігається наявність ознак мілітаризованої маскулінності (здатність до самопожертви).

Було зазначено про важливість підтримки здорового організму через **фізичну активність**. Капелан 5 з дитинства готувався до майбутніх вторгнень росії в Україну, оскільки ріс у контексті великих втрат українців внаслідок репресій, зокрема, його родичів. На думку Капелана 11, до завдань капелана входить турбота про фізичне здоров'я військовослужбовців, так як успішність збереження життя, в тому числі, залежить від рівня фізичної підготовки. Мотивування підтримки належного фізичного стану військовослужбовцями відбувається шляхом демонстрації власного прикладу (Капелан 13). До того ж, Капелан 6 мав розмову з капеланами Сполучених Штатів Америки про фізичну підготовку військового капелана. Було зазначено, що в армійському середовищі без належної фізичної підготовки чоловік не матиме авторитету.

“Я з дитинства почав дуже сильно фізично готувати себе [до війни]. Тренувався самотужки” (Капелан 5);

“Вони [капелани США] кажуть, що якщо ти заходиш у підрозділ і ти фізично виглядаєш погано, то ніхто тебе не буде слухати” (Капелан 6);

“Зрештою, одним з моїх завдань капелана є теж заохочування до активного життя спортивного” (Капелан 11);

“Здоров'я, спорт? Звичайно, що повинні [капелани займатись спортом] і являтися прикладом для інших. Я займаюсь спортом, але

по-своєму. Але стараюся все-таки бути у фізичній формі” (Капелан 13).

Отже, маскулінність капеланів є відповідною нормі твердості за характеристикою рівня фізичної сили. Доцільність високого рівня сили зумовлене необхідністю військовослужбовцям носити важку амуніцію.

Одними із аспектів **інтелектуально-розумового потенціалу** є рівень освіти та особисті досягнення капеланів. Оскільки про досягнення капеланів було зазначено раніше, доцільно перейти до рівня освіти.

Капелани мають освітній ступінь магістра в сфері богослов'я або закінчували церковні школи, однак спеціальності освітніх ступенів бакалавра або середньої спеціальної освіти мають високу варіативність. Капелан 1 здобув середню технічну освіту та вищу духовну, також він має підприємство, створене до початку повномасштабного вторгнення. Капелан 3 має спеціальність у сфері маркетингу, Капелан 7 - в області економіки. Капелан 2 окрім вищої богословної освіти має 3 вищі освіти, також зазначалось про стабільний високий фінансовий стан.

“Я закінчив машинобудівний технікум коледж. А якби освіта духовна, я закінчив біблійну школу на базі нашої церкви. Академію закінчив, мені видали посвідчення поліцейського капелана” (Капелан 1);

“Я закінчив школу соціального служіння для громадського сектору в Могилянці. Закінчив Херсонський державний університет, де я є магістром по соціальній роботі. Навчався в ... школі по посттравматичному синдрому, психотравмі. І ще є багато різних тренінгів, громадських програм” (Капелан 2);

“Для мене сьогодні знайти кошти – це легко. Якщо мені треба хороша машина, я буду їздити на хорошій машині” (Капелан 2);

“Я - маркетинг” (Капелан 3);

“У мене вища богословська освіта” (Капелан 5);

“Я спеціаліст в області економіки, магістр в області богослів'я. І я вчусь на психологію на магістра” (Капелан 7).

Невисокий рівень фінансового становища спостерігається у Капеланів 4 та 11 за власним бажанням, однак дані респонденти здійснюють керування благодійними діяльностями, капелан 4 має власну справу. Таким чином, наявність освітніх ступенів магістрів, стабільних доходів та/або керівництва певними діяльностями вказує на відповідність капеланів нормі твердості за аспектом інтелектуальних здібностей.

Отже, в емпіричній частині передбачалось проведення якісного контент-аналізу маскулінностей капеланів ЗСУ. Збір даних відбувався через напівструктуровані інтерв'ю, оскільки військові капелани є важкодоступною соціальною категорією. Інтерв'ю орієнтовані на сенситивний підхід, враховуючи потенційну наявність травматичного досвіду в респондентів. Вибірку становить 14 капеланів у Збройних Сил України, оскільки передбачається, що необхідна повнота емпіричного матеріалу забезпечується в межах 12-ти інтерв'ю. Гайд інтерв'ю розроблений з урахуванням рівня сенситивності питань. Транскрибування інтерв'ю виконалось у програмному забезпеченні Good Tape; аналіз даних відбувся за кодуванням за дедуктивним методом з попередньо визначеними категоріями кодів, які є ознаками нормативності маскулінності: норма статусу; норма твердості; норма антифемінності.

Маскулінність капеланів Збройних Сил України є нормативною за нормою антифемінності, нормою статусу та частково за нормою твердості, тобто капелани ЗСУ є носіями гегемонної маскулінності. Норма статусу досягається через успішність у фінансовому та кар'єрному аспектах. Значуща відмінність у ставленні до фінансового положення виявлена у представників католицької деномінації, оскільки в певній гілці католицизму передбачається безшлюбність духовенства. В інших аспектах нормативності маскулінностей капеланів різних конфесій значущих відмінностей не виявлено. Відповідність

нормі антифемінності здійснюється через актуалізацію в мілітаризованій гегемонній маскулінності соціальних взаємодій з фемінними рисами. Нормативним також є виявлення батьківського ставлення капеланами до військових. Високий рівень емпатії капеланів ЗСУ потенційно суперечить нормі антифемінності через ймовірність прояву емоцій у фемінізований спосіб, однак капелани з емоційною стриманістю є відповідними нормі антифемінності і нормі твердості. Стимування емоцій пояснюється залежністю ефективності роботи військовослужбовців від неї. Категорія капеланів, що відкрито проявляє свої емоції може не бути відповідною одному із аспектів норми твердості за умов недоцільності прояву емоцій у конкретній ситуації, однак в інших двох аспектах (рівень фізичної сили, інтелектуальні здібності) відповідність є.

Таким чином, маскулінність капеланів, порівнюючи з маскулінністю священників, має низку відмінностей: капелани Збройних Сил України здійснили вихід з кризи маскулінностей (очікується відкид миролюбності). Успішна адаптація до даних очікувань відбулася через легітимізацію релігією відмови від пацифізму на час війни. Крім того, маскулінність капеланів є гегемонною за трьома ознаками нормативності маскулінності, водночас маскулінність священників не відповідає нормі статусу.

ВИСНОВКИ

Маскулінність - це соціально сконструйовані очікування від чоловіків щодо їхніх соціальних ролей, характеристик й практик. Гегемонна маскулінність є наділеною інституційною владою, оскільки її характеристики вважаються суспільно значущими. Гегемонність (нормативність) маскулінностей визначається через відповідність таким ознакам, як:

- норма статусу - кар'єрний та фінансовий успіх;
- норма твердості - інтелектуально-розумовий потенціал; чоловіча емоційна грамотність; рівень фізичної сили;
- норма антифемінності - уникнення традиційно жіночих характеристик.

За умов війни актуалізується мілітаризована маскулінність, що є одним із представлень гегемонної через відповідність усім вищезазначеним аспектам; вона включає наступні ознаки: емоційна стриманість, страх осоромитись та здатись слабким, здатність до самопожертви. Водночас за умов війни норма антифемінності перестає бути актуальною, оскільки на даний час в армії нормалізовані стосунки між побратимами з фемініними ознаками.

Маскулінності не є сталими, оскільки змінюються в залежності від соціальних очікувань, тому вони є взаємопов'язаними з кризою маскулінностей, що є невідповідністю чоловіків актуалізованим соціальним очікуванням щодо них. Вихід з кризи маскулінностей може відбутись за двома сценаріями: конструктивним - успішна адаптація до нових суспільних очікувань, деструктивним - неуспішна адаптація та/або вдавання до компенсаторної маскулінності. Найбільш доцільним поясненням виникнення криз маскулінностей є за есенціалістським підходом: криза маскулінностей є сталим явищем, так як одночасне досягнення усіх ознак гегемонної маскулінності є маломожливим.

В Україні капеланське служіння має певні відмінності від практик в інших країнах, таких як Ізраїль, Велика Британія, Сполучені Штати Америки

та Німеччини. Станом на 2025 рік капелани в Україні не зобов'язані займатись просвітницькою діяльністю військовослужбовців; мати попередній досвід військової служби; бути відповідними певному віку та здійснювати перевірку репутації. Крім цього, українські капелани не мають права носити зброю та бути учасником бойових дій.

Маскулінність українських священників не є гегемонною через невідповідність нормі статусу через рівень заробітної плати священника, що є нижчою за середню в Україні. За мирних умов маскулінність священників, зокрема, не відповідає нормі антифемінності, оскільки на той час мілітаризована маскулінність, що включає наявність стосунків з фемінізованими рисами, не є актуальною. До того ж, спостерігається криза маскулінностей священників через деактуалізацію пацифізму.

У межах емпіричної частини дослідження було здійснено якісний контент-аналіз капеланів Збройних Сил України на основі 14 напівструктурованих інтерв'ю, проведених з орієнтацією на сенситивний підхід. Аналіз даних проводився методом дедуктивного кодування на основі попередньо визначених категорій - ознак нормативності маскулінностей.

Маскулінність капеланів ЗСУ є нормативною за відповідністю нормі статусу, оскільки була зафіксована наявність фінансової стабільності та/або підприємницької діяльності. Водночас представники католицької конфесії мають певні відмінності у сприйнятті фінансової стабільності порівняно з представниками інших деномінацій. Матеріальне забезпечення має знижений пріоритет у певній гілці католицизму, оскільки священнослужителі мають дотримуватись цілібату й, відповідно, потреба в утриманні родини є меншою. В інших аспектах нормативності маскулінностей значущих відмінностей не було зафіксовано.

Капелани мають високий рівень емпатії та чуйне й батьківське (капелани як образ доброго батька) ставлення до військовослужбовців, що суперечить нормі антифемінності й твердості. Однак, як було зазначено

раніше, фемінізовані риси у стосунках за умов збройної агресії росії проти України є актуальними, отже, маскулінність капеланів відповідає нормі антифемінності. Крім того, чуйне ставлення до військовослужбовців характеризується наявністю в капелана таких ознак, як: стійкість, стриманість та мужність, - що є аспектами традиційно чоловічої емоційної грамотності (ознака норми твердості).

Норма твердості передбачає дистанціювання від фемінізованих моделей поведінки, однак зазначалось, що капелани можуть проявляти емоції. Контроль емоцій пояснюється прагненням забезпечити моральну стійкість військовослужбовців і близьких капелана. Маскулінність капеланів є невідповідною нормі твердості у випадку, якщо вираження емоцій було здійснено недоречно, що погіршить становище військовослужбовців та близьких капелана. Також було зазначено про важливість підтримки належного рівня фізичної сили. Зокрема, наголошувалось на наявності освітніх ступенів магістрів, стабільного рівня доходу та/або керування певними діяльностями, що свідчить про відповідність маскулінності капеланів аспекту інтелектуальних здібностей. Таким чином, маскулінність капеланів є відповідною усім аспектам норми твердості: чоловіча емоційна грамотність, фізична сила, інтелектуальні здібності.

Крім того, капелани ЗСУ здійснили вихід з кризи маскулінності за успішним сценарієм, зумовленим відмовою від миролюбності. Успішність адаптації забезпечилась легітимізацією через релігію відкиду традиційних очікувань й прийняття актуалізованих: у ситуації збройної агресії вбивство є виправданою необхідністю. Таким чином, трансформація маскулінності священника у маскулінність капеланів зумовила гегемонність за усіма ознаками нормативності маскулінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аліна Смутко. (2023). "Сьогодні він хоче прийняти Бога, а завтра йому йти у бій". Як служать українські капелани. *Суспільне новини*. <https://suspilne.media/344142-sogodni-vin-hoce-prijnati-boga-a-zavtra-jomu-jti-u-bij-ak-sluzat-ukrainski-kapelani/>
- АрміяInform. (2024). Військовий капелан. https://armyinform.com.ua/job_zsu/vijskovyj-kapelan/
- АрміяInform. (2022). Капелани в ЗСУ. <https://armyinform.com.ua/2022/09/14/kapelany-v-zsu/>
- Верховна Рада України. (2016). Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 677-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-%D1%80#Text>
- Верховна Рада України. (2024). Про Службу військового капеланства, Закон України № 1915-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1915-20#Text>
- Волосевич І., Прочуханова О., Стрельник О. (2022). *Гендерні стереотипи та ролі очима молоді, до і після початку повномасштабної російської агресії*. https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/GS_2.pdf
- Гарнов В. (2024). Добро повинно бути з кулаками: інтерв'ю з військовим капеланом. Ексклюзивно. *Суспільне Одеса*. <https://suspilne.media/amp/odesa/856393-dobro-povinnno-buti-z-kulakami-intervu-z-vijskovim-kapelanom/>
- Державна служба статистики України. (2021). *Індикатори для моніторингу гендерної рівності в Україні*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/2021_Indukator-Monitor.pdf

- Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України. (2020). Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів провів круглий стіл на тему “Захист прав людей похилого віку”.
<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/195491.html>
- Каразуб І. "Воюємо, щоб на цій землі жили українці". Як служить на фронті помічник капелана 74 батальйону 102 бригади з Франківщини.
Суспільне *Івано-Франківськ*. URL:
<https://suspilne.media/ivano-frankivsk/567543-vouemo-sob-na-cij-zemli-zili-ukrainci-ak-sluzit-na-fronti-pomicnik-kapelana-74-bataljonu-102-brigadi-z-frankivsini/>
- Кімел М. (2000). *“Гендероване суспільство”*. Київ: Фера.
- Кузьменко Є. (2023). Цензор Капелан Віктор Шпоть: "Заповідь "Не вбий" на війні? Але ж кожний чоловік має святе зобов'язання – захищати своїх рідних..."
Цензор.Нет. URL:
https://censor.net/ua/resonance/3505702/kapelan_viktor_shpot
- Львівська облрада. Львівський музей історії релігії запрошує на відкриття банерної виставки «Капелани. Бути поруч». *Львівська обласна рада*. URL:
<https://lvivoblrada.gov.ua/news/lvivskii-muzei-istoriji-religiji-zaproshuje-na-vidkrittya-banernoji-vistavki-kapelani-buti-poruch>.
- Марценюк, Т. (2020). *“Захисники галактики”*: влада і криза в чоловічому світі. К.: Комора.
- Міністерство оборони України. (2021). *Біла книга 2019-2020. Збройні Сили України*. *Держспецтрансслужба*. URL:
https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2020_FINAL.pdf
- Міністерство оборони України. (2014). Кодекс військового священика (капелана).
<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskistyuu/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-t>

[a-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/kodeks-vijskovogo-svyashhenika-\(kapelana\)](#)

Національний інститут стратегічних досліджень. (2023). Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomasshtabnoho-vtorhnennya-rf-v-ukrayinu>

Олександр Шевченко. (2023). «Росія перетворилась на зону» – капелан ПЦУ, що пройшов російський полон. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/vasyl-vyrozub-zmiinyu-interview/32689332.html>

Радіо Буг. (2020). Митрополит Михаїл розповів, скільки заробляють священнослужителі. https://bug.org.ua/news/mytropolyt-mykhail-rozpoviv-skil-ky-zaroblaiut-sviashchennosluzhyteli-420145/?utm_source=chatgpt.com

Радіо Культура. (2023). "Ми не вбиваємо, а захищаємося" — військові капелани про віру на війні <https://ukr.radio/news.html?newsID=101050>

Свідомі. (2024). «Капелан — це частинка душі у великому механізмі армії». Цінність і роль капеланів на фронті” <https://svidomi.in.ua/page/kapelan-tse-chastynka-dushi-u-velykomu-mekhanizmi-armii-tsinnist-i-rol-kapelaniv-na-fronti>

Українська Греко-Католицька Церква. (2021). *Підготовка кандидатів до священства в Українській Греко-Католицькій Церкві з урахуванням викликів та особливостей сучасної культури* <https://docs.ugcc.ua/1537/>

Український Католицький Університет. (2023). Почути голос Божий у в'язниці: історія полоненого капелана з острова Зміїний. <https://ucu.edu.ua/news/pochuty-golos-bozhyj-u-v-yaznytsi-istoriya-polonogo-kapelana-z-ostrova-zmiyinyj/>

Укрінформ. (2019). Священники ПЦУ не отримують зарплату, але вільні від "церковних" внесків — Епіфаній.

<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2715359-svasenniki-pcu-ne-otrimu-ut-zarplatu-ale-vilni-vid-cerkovnih-vneskiv-epifanij.html>

Центр Разумкова. (2022). Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022р.

https://razumkov.org.ua/images/2023/02/13/2022_Religiya_SITE.pdf

Центр Разумкова. (2024). Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні-2024.

<https://razumkov.org.ua/images/2025/01/28/2024-Religiya-religion-FIN.pdf>

Aspers, P., Corte, U. What is Qualitative in Qualitative Research. *Qual Sociol* 42, 139–160 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11133-019-9413-7>

Braswell, H., & Kushner, H. I. (2012). Suicide, social integration, and masculinity in the U.S. military. *Social Science & Medicine*, 74(4), 530–536. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.07.03>

Berger, P.L., Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. <https://amstudugm.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/social-construction-of-reality.pdf>

Chalmers, K. J., Jorm, A. F., Kelly, C. M., Reavley, N. J., Bond, K. S., Cottrill, F. A., & Wright, J. (2020). Offering mental health first aid to a person after a potentially traumatic event: a Delphi study to redevelop the 2008 guidelines. *BMC psychology*, 8(1), 105. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-00473-7>

Christensen, A. D., & Kyed, M. (2022). From military to militarizing masculinities. *NORMA*, 17(1), 1–4. <https://doi.org/10.1080/18902138.2022.2028428>

Connell R. W. (2020). *Masculinities*. London: Routledge
URL: <https://doi.org/10.4324/9781003116479>

Dickson-Swift, V., James E., Liamputtong, P. (2008). What is sensitive research? *Undertaking Sensitive Research in the Health and Social Sciences*. isbn: 9780521718233

- Guest G., Bunce A., Johnson L. (2006). “How many interviews are enough?an experiment with data saturation and variability,” *Field methods*, vol. 18. <https://doi.org/10.1177/1525822X05279903>
- Henrich, J., Bauer, M., Cassar, A. et al. War increases religiosity. *Nat Hum Behav* 3, 129–135 (2019). <https://doi.org/10.1038/s41562-018-0512-3>
- Hromadske. (2020, 14 січня). Про мистецтво бути поруч, атеїстів в окопах та ранкові пробіжки — розмова з капеланом Зелінським.. <https://hromadske.ua/posts/pro-mistectvo-but-poruch-ateyistiv-v-okopah-ta-rankovi-probzhki-rozmova-z-kapelanom-zelinskim>
- Indeed. (2025). Pastor salary in United States <https://www.indeed.com/career/pastor/salaries>
- Knit People. (2024). 2024 US Average Salary by State <https://www.knitpeople.com/blog/average-salary-us>
- Leavy, Patricia (ed.). (2014). *The Oxford Handbook of Qualitative Research*, Oxford Library of Psychology https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=RTaTAAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA277&dq=semi+structured+interview+sociology+&ots=AL2d9Bg6cD&sig=dvbjqawU2jGtWP4y9B2I-xOr2pJw&redir_esc=y#v=onepage&q=semi%20structured%20interview%20sociology&f=false
- Levant, R. F. (1997). The Masculinity Crisis. *The Journal of Men’s Studies*, 5(3), 221–231. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/106082659700500302>
- Marvasti, A. (2010). Interviews and Interviewing. *International Encyclopedia of Education* (Third Edition). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.01583-9>
- Military on source. The Unit Chaplain: Roles and Responsibilities. <https://www.militaryonesource.mil/benefits/unit-chaplain-roles-and-responsibilities/>.

- National Association of Evangelicals. (2021.). Code of Ethics for Pastors | National Association of Evangelicals. <https://www.nae.org/code-of-ethics-for-pastors/>
- Nye, R. A. (2007). Western Masculinities in War and Peace. *The American Historical Review*, 112(2), 417–438. <https://doi.org/10.1086/ahr.112.2.417>
- Pearce, L. D. (2015). Religion and Youth. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*, 298-306 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780080970868840313>
- Romeo Mateo, M. C. (2021). A New Priest for a New Society? The Masculinity of the Priesthood in Liberal Spain *. *Journal of Religious History*, 45(4), 540–558. <https://doi.org/10.1111/1467-9809.12799>
- Salary Expert. (2017). Pastor Salary Germany. <https://www.salaryexpert.com/salary/job/pastor/germany>
- Smith C., Denton M. (2005). *Soul searching. The religious and Spiritual Lives of American Teenagers*. Oxford University Press.
- Statista. (2024). Average annual wages in Germany from 1991 to 2023. <https://www.statista.com/statistics/416207/average-annual-wages-germany-y-on-y-in-euros/>
- The British Army. (2018). Royal Army Chaplains' Department <https://www.army.mod.uk/learn-and-explore/about-the-army/corps-regiments-and-units/royal-army-chaplains-department/>
- Ukraine World. Релігія, "ждуни", євреї, атеїсти та жінки. Чи є Бог на війні? Перший рабин ЗСУ Давид Мільман https://www.youtube.com/watch?v=GUKMS_aRpYY&t=1217s
- U. S. Army. (2021). Spread faith as an Army Chaplain. <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/specialty-careers/chaplain>
- Visit Ukraine. (2023). Хто такий військовий капелан та яку роль він виконує на війні? <https://visitukraine.today/uk/blog/2797/who-is-a-military-chaplain-and-what-role-does-he-play-in-war#skilki-kapelaniv-sluzit-v-zsu>

ДОДАТКИ

Додаток А. Гайд для проведення інтерв'ю з капеланами ЗСУ

Вступна частина:

“Вітаю! Мене звати Надія, я студентка 4 курсу соціології в Києво-Могилянській академії, і в рамках кваліфікаційної роботи я проводжу дослідження про капеланів Збройних Сил України.

Інформація з цього інтерв'ю буде лише для наукового використання. Ваші відповіді будуть конфіденційними, отже, у дослідницьких текстах Ваше ім'я не буде зазначене. Аудіо інтерв'ю буде записаним для покращення якості подальшого аналізу. Скажіть, будь ласка, чи можу я увімкнути запис?

Якщо у процесі інтерв'ю Ви не захочете відповідати на певні питання, Ви можете сказати про це мені, Ваш комфорт є важливішим за відповіді. Також, якщо з певних причин Вам потрібна коротка перерва, Ви можете сказати про це. Якщо після проведення інтерв'ю у Вас з'являться будь-які питання, або якщо Ви захочете проглянути транскрипт інтерв'ю, Ви можете зі мною зв'язатись через пошту”

Для робочих позначок	Питання для обговорення:
	<p>1. Блок 0. Вступ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Назвіть, будь ласка, Ваше ім'я та скільки Вам років. - Яке віросповідання Ви сповідуєте/до якої конфесії належите? - З якого регіону України Ви родом? - Що для Вас означає капеланське служіння?
	<p>2. Блок 1. Досвід військової капеланської служби</p> <ul style="list-style-type: none"> - Чому Ви вирішили стати військовим капеланом?

	<ul style="list-style-type: none"> - Як довго Ви є військовим капеланом? (як при вступі до лав ЗСУ, так і на благодійних засадах, якщо є такий досвід) - На Вашу думку, якими є головні завдання військового капелана? - Що для Вас є найскладнішим у капеланській службі? - Чи пам'ятаєте Ви свої перші дні як капелан? Що тоді було найбільш незвичним або найскладнішим для Вас? (наприклад, в побуті, у спілкуванні і т.д.) - Чи можете Ви, будь ласка, розповісти про декілька прикладів у Вашій роботі з військовими як військового капелана, що Вам найбільше запам'ятались, або найбільше вразили, або є для Вас важливими? - Ви робите дуже корисну, але тяжку справу, що/хто Вас підтримує у важкі моральні моменти?
	<p>3. Блок 2. Прояви маскулінності капеланів ЗСУ</p> <ul style="list-style-type: none"> - На Вашу думку, які особисті якості має мати військовий капелан? - Чи мають капелани бути стійкими та мужніми? - Чи можна сказати, що капелани мають батьківське ставлення до військовослужбовців? <p><i>Якщо за попередніми відповідями респондента незрозумілий його ступінь активності; рішучості; ризикованості:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Чи Ви вважаєте себе активною та рішучою людиною? - Або ризиковою? - Ви скоріше відносите себе до спокійних людей або до запальних?

- Ви переживаєте емоції радше в собі або навпаки проявляєте їх (ділитесь з близькими, не приховуєте свої емоції перед іншими тощо)?
- Як Ви ставитесь до прояву емоцій? Чи вважаєте це ознакою сили чи слабкості?
- На Вашу думку, яких рис характеру наразі не вистачає людям, як військовим, так і цивільним?
- Яке місце у Вашому житті займають хобі? Що Вам приносить задоволення у вільний час?

Якщо за попередньою відповіддю не є зрозумілим рівень фізичної активності респондента:

- Чи любите займатись спортом?
- Як Ви оцінюєте важливість фізичної сили у Вашому житті? Чи вважаєте це важливим для Вашої діяльності?
- Який у Вас рівень освіти? Чи плануєте Ви продовжувати/починати формальне або неформальне навчання (як для професійного, так і особистісного розвитку)?
- Яке значення для Вас має фінансова стабільність? Чи впливає це на те, як Вас сприймають інші люди?
- На завершення цього блоку, можете назвати Ваші досягнення, якими Ви пишаєтесь.

4. Блок 3. Релігійна ідентичність

- Хто або що найбільше вплинув на Ваш духовний шлях до прийняття віри?
- Можете, будь ласка, назвати Ваші цінності, якими Ви керуєтесь у Вашому житті?

	<ul style="list-style-type: none"> - Як узгоджується заповідь «Не вбий» із необхідністю знищення ворога під час війни? - Як Ви ставитесь до жінок у капеланській службі? - Ким Ви працювали до вступу на капеланську службу? - Чи перебуваєте Ви у шлюбі? Як це впливає на Ваше життя та служіння?
	<p>5. Завершення</p> <ul style="list-style-type: none"> - Чи є ще щось, про що ми ще не розмовляли, але Ви хотіли б розповісти? Або додати про те, про що вже говорили? - Також, на жаль, я знаю небагато військових капеланів, тож не могли б Ви, будь ласка, порадити декількох людей, яких я змогла б запросити на це інтерв'ю?

Дуже Вам дякую за участь у інтерв'ю. Мені було дуже цікаво з Вами поспілкуватись і дізнатись про Ваш досвід, він є дуже важливим. Бажаю тихого і мирного неба.

**Додаток Б. Приклад транскрипту інтерв'ю з капеланом Збройних
Сил України**

Дата проведення: 10.04.2025

Тривалість інтерв'ю: 47 хв. 29 сек.

Формат інтерв'ю: аудіо-інтерв'ю

Конфесія респондента: православ'я

Стаж військової капеланської діяльності: 2016-2021 капеланська діяльність на волонтерських засадах, 2021 - діяльність як штатного капелану ЗСУ.

Надія: Дякую. Якщо в процесі інтерв'ю ви не захочете відповідати на певні питання, ви можете без проблем сказати про це мені, оскільки ваш комфорт є важливішим за відповіді. Також, якщо з певних причин вам потрібна коротка перерва, ви також можете без проблем казати про це мені. І якщо після проведення інтерв'ю у вас з'являться будь-які питання, або якщо ви захочете проглянути транскрипт інтерв'ю, ви можете зв'язатися зі мною через Viber.

Капелан: Добре, домовились.

Н: І перше питання, це - назвіть ваше ім'я, так потрібно, і скільки вам років.

К: -----

Н: Дякую. До якої конфесії ви належите?

К: До УПЦ [Українська православна церква].

Н: Дякую. З якого регіону України ви родом?

К: -----

Н: Дякую. І перше таке вступне питання, що для вас означає капеланське служіння?

К: Ну, найперше бути поруч для тих людей, які знаходяться в стресовій ситуації. Ось і все.

Н: Угу, дякую. А чому...

К: А, Надія, вибачте, вибачте, хвильку, з армії дзвонять. Я зразу вам перезвоню.

Н: Так, так, звісно.

К: Вибачте, чесно.

Запис інтерв'ю було поставлено на паузу.

Продовження запису інтерв'ю:

К: ...Все рівно, як людина, яка шукає щось, якоїсь розради, вона не може знайти це в командира, в тій сучасності. І вона починає шукати якоїсь такої підтримки духовної. Навіть ті люди, які є недуховні. Вони все одно щось шукають вищого. І коли ти приходиш, ти дивишся, що ти тако приїхав, приїхав, поїхав, приїхав, поїхав, і ти бачиш, що вони ніби тебе і бачать, і знають, але до кінця не відкриваються. Через те, я думаю, значить, треба мені частину свого життя, служіння, присвятити тим парафіянам, які в ситуації такій складній, стали військовими, і бути з ними. Я пішов капеланом.

Н: Угу, дякую. І на вашу думку, якими є головні завдання військового капелана?

К: Військовий капелан, завжди, найголовніше, що в нього є, це бути поруч.

К: Поруч при будь-яких обставинах, коли йому радісно, а більшість там немає таких радісних подій, є сумні події. І завжди ті запитання, які надає військовий, вони не мають фактичної відповіді, тому що ти сам розумієш, що відповіді, наприклад, в деяких певних питаннях, чому так сталося, чому так от воно є, чому побратим загинув, чому там теж жена його кинула, а він отут сидить і так далі, багато її моментів. І ти завжди поруч для цієї людини, завжди її підтримаєш, можеш її вислухати. Не даєш йому якісь вказівки і накази, а просто як людина спілкуєшся з ним. І він виговорюється і, можливо, знаходить навіть для себе відповідь.

Н: І я б хотіла спитати, що для вас є найскладнішим у капеланській службі? Чи є такі моменти?

К: Найскладнішим для мене це бачити смерть побратимів, тих людей, яких ти знав. І як переживає той організм..., як переживають друзі смерть. Дуже важко віднайти слова втіхи, щоб заспокоїти тих людей. Для мене найважливіше пояснити родичам загиблих, чого так сталося. Ясно, що ти

героїзуєш їх. Ті вчинки, що він там зробив, це все казати мамі... ну, ви знаєте, воно лишнє все.. але завжди казати, що ви не самі, ми з вами, головне не сказати, що він помер, а син ваш живий, він просто в небесах. І оці перші слова, які ти говориш, про знання людини, краще щось таке, почуття надії... ну, саме головне - це пояснити, чому людина повинна вмирати за незрозуміло що. Все, що в нас так склалося, що соціально-духовно ми низькі. Не соціально-духовно. Ми втратили багато, що і їм дуже важко пояснювати: "А чого я маю". Це важко. Оце іменно важко. Яка є відповідь?

Н: А як довго ви військовим капеланом?

К: Я навіть не знав слова капелан, я завжди сміюся, а вже ним був. Я починав все вже з 16-го року, хоча я на Майдані був, як духовник. А зараз воно вже таке модне, капелан, капелан, і я став капеланом. А якщо вже так, якби на посаду, один із перших на посаді капелана.

Н: Ви про Майдан зазначали або про 16-й рік. Що було тоді найбільш незвичним або знову-таки найскладнішим?

К: Незвичним було те, що до тебе підходили навіть мусульмани і казали, ти божа людина, поясни нам, от розкажи нам, яка твоя думка, це незвичним для мене було. Коли я став у військовій сфері... незвично для мене було всім пояснювати, що є воскресіння Христове, все нормально, а тут по тобі стріляють, ти там бачиш якісь частини тіла людські, які треба тобі запакувати, і ти сам боїшся, але той страх тобі не треба показати, а ти його показуєш, в тебе очі такі здорові як два горнятка, і це бачать ті люди, і на них ти навіть перекидаєш якийсь... свій страх. Таке в мене було. Треба було звикати. Одне говориш, а друге почуття людське. Все одно, як кажуть, соціальна людина, соціальна тваринка, і вона показує все, який ти боягуз.

Н: Дякую. А чи можете розповісти, будь ласка, про якийсь приклад у вашій роботі з військовими, як військового капелана саме?

К: О, тут треба подумати. Так, я змушений буду перервати [дзвінок] знову, добре? На хвильки три-чотири.

Н: Угу, так-так.

К: Я в дорозі просто їду машиною.

Н: Угу, все добре.

Запис інтерв'ю було поставлено на паузу.

Продовження запису інтерв'ю:

Н: Так. На чому ми зупинилися?

К: Ми зупинилися на вашому такому великому запитанні відносно того, як я почав працювати з військовими в перший раз в тому році [у 2016 р.]. Який мій перший досвід був?

Н: Угу, так. Просто досвід ваш. Приклад якийсь.

К: Те, що я казав, що я не знав таких слів [капелан], але я вже ніби щось почав там з ними [військовими] мати якісь певні дотичності. Я, як військовий в армії ще в АТО, був на посаді -----, на посаді був ----- взводу, щось таке. І при тому всьому виконував обов'язки капелана. На Волинській облраді [обласній раді], де я був, нас дуже багато православних, дуже багато таких християн, які хотіли бачити священника, вони хотіли спілкуватися з ним. І тут якраз був я доречний, але я не був один, нас було троє священників. Ми були друзями. І я вже почав їздити просто як капелан-волонтер з 2016 року, а вже в 2021 році я пішов військовим. І отож, щоб піти, виїхати в зону відповідальності АТО, а то треба було мені пройти курс молодого бійця, КМБ. Я проходив це КМБ, як військовий, все там навчився, фахової справи військової. І вже тоді прийшов в бригаду і вже виконував обов'язки в одному із батальйонів. Мені прикріпили [обов'язки]: “ну, подивимося, що ти, як”. Ну, я вже так в тому батальйоні прижився. Люди приходили, я що місяців три був на АТО в зоні -----.

Зв'язок перервався.

...І я їхав, наприклад, вже до себе на парафію. І мав одне і друге [роботу як військового і священника]. І так-от від 21-го року дотепер я стараюся поєднувати свою капеланську справу з парафіями. Вона [парафія] дуже

важлива, тому що коли в тебе парафії немає, як на мене, ти стаєш такий трошечки зациклений на одній темі, і тобі дуже сильно важко знайти, по-перше, в себе в голові відповіді, тому що ти стаєш реально солдатом, а це дуже важко. А приїжджа. на парафію, я бачу інших людей, в яких інші потреби, там треба похрестити, там треба повідчати, там треба ще щось зробити. Тобто інші проблеми, ти перегружуєшся, через місяць часу ти їдеш вже іншою людиною і далі спілкуєшся [з військовими]. І от з того часу, я почав спілкуватися вже з військовими, вони бачили, що я їхній побут живу так само, їм там само, ті самі їхні всі негаразди переносу, так як вони. І вони почали бачити в мені свого товариша, свого друга, і спілкуватися: “Ну, то ти був там, давай я тобі розкажу, капелан, іди сюди, я тобі поясню щось”, - і т.д. Ну багато-багато-багато, і так став такий досвід.

Н: Дякую за те, що поділилися. І ви так плавно підійшли до теми. Хто або що вас підтримує у важкі моральні моменти?

К: Найперше це, віра, але якщо фізично брати, бо є духовні аспекти, фізичні аспекти, це на даний момент розуміння родини, що ти не байдикуєш. Вони розуміють, хоча вони не хочуть мене відпускати, вони готові будь-яким шляхом мене на даний момент стримати, але вони це розуміють. Навіть друзі, які духовні друзі і прості друзі. І далі на даний момент мене підтримують ті, які сьогодні служать в амрії. Коли я був капеланом-волонтером чи просто військовим, але капеланом, я виходив на проповіді, я бачив тих людей в церкві. Вони приходили, вони молилися, це було за 20 з лишнім років, що я був на парафії, вони стали духовною підтримкою. І тут війна, їх всіх забирають, багато людей мобілізується самі. І я приходжу в військо, і там я їх бачу. І це мені давало силу і можливість їх бачити. Вони мене надихали, що я правильно роблю, що я їх підтримую. Їм було важливо, що я є з ними разом, що я їх не кидаю, що я їх з родинами, яким я пояснюю, що це так має бути, і з ними натомість вже я теж. І от так давало мені такої духовної сили, наснаги на даний момент витримувати всі ці військові дії, які сьогодні я маю.

Н: Дякую. А ви там зазначали про родину. Ви перебуваєте у шлюбі?

К: Так. В мене є дружина, в мене є син менший, він має 14 років, і старший син офіцер, старший лейтенант Збройних Сил України і на даний момент теж на сході України перебуває.

Н: Клас, дякую. І наступне питання вже буду питати про особисті якості капелана. На вашу думку, які риси характеру має мати військовий капелан?

К: Я боюся сказати риси характеру, тому що це буде однобоко, коли я буду розказувати. Я буду казати за своє.

Н: Це окей, я про ваш досвід слухаю.

К: Священник, я вважаю, чи якась людина духовна, чи це психолог, бо священник він теж перебирає в роль психолога на себе. Він є різного гатунку: є професійні, непрофесійні, є тільки ті, що вчаться спілкуватися з людьми. Те, як та мітла, хтось мете на вулиці таким диркачом, а хтось мітелку має таку, що збирає пиліюку з якогось хрустала. І то нею не заметиш на вулиці, тому що вона в будинку ламається, а диркачом поб'єш всю посуду. І священник, він повинен бути дійсно м'який, твердий, він має бути різний. Якщо людина плаче, то, можливо, з ним треба посидіти, поспівчувати, поплакати. Якщо він радіє, то з ним треба порадіти. І капелан - це не щось таке, що там в школі вчать тебе, чи десь щось навчає, чи ти можеш десь прочитати це. А капелан це та людина, яка набуває досвід. Але вперше вона повинна набути досвід на парафії. Бувають капелани є в нас, вони приходять, але вони не бачили, не могли спілкуватися ще з людьми, ти не розумієш навіть, як вони з тими людьми спілкуються. І якість вміти слухати, не перебивати, якість вміти перебити, тоді коли людина вже заговорюється, якість вміти дати пораду і не давати взагалі поради ніякої, тому що вона є не потрібна на той момент... Я не можу пояснити як, але коли ти спілкуєшся з людиною, вона не хоче тебе чути, вона хоче тебе, бо вона розказує, вона хоче співчуття. Але не завжди можна висловити співчуття людини, тому що людина багато чому сама, можливо, винна. Вона керманич свого життя, вона туди завалила. І тепер

треба їй дати момент, щоб вона зрозуміла, що вона багато в чому винна. І коли ти слухаєш її, ти її можеш навести на якусь думку, що, можливо, тобі треба змінитися, можливо так, ну по-різному. А коли інколи вона може бути суїцидником, якому ти не можеш робити підтримування, що ти будеш підтримувати суїцидника, який хоче щось зробити, і ти бачиш нахил його суїцидний, тоді ти його мусиш вивести на якусь таку точку, де він буде трохи іншим, і почути, думати. Тут таке, тонке. Воно таке, знаєте, наскільки тонке, що аж страшно.

Н: А можете ще раз з моменту про суїцидників розповісти? Ще раз, бо зв'язок перервався, дуже погано чути було.

К: Є людина, яка хоче створити суїцид. Вона не каже, що вона хоче це зробити. Є, що говорять, є, що скриті суїцидники. І ти його можеш побачити. Різні чинники, як його побачити. Але коли людина приходить, починає тобі жалітися на життя, і ти їй : "О, то тобі важко, о, як тобі важко, жінка та, жінка в тебе погана". Це говорить про те, що ти його підтримуєш, що його дії створять те, що він хоче. А капелан повинен це розрізнити між суїцидником і тим, якому важко. І ти дивишся і кажеш "А що сталося? Ну в мене є діти. О, в тебе є діти. А як називається діти?" Тобто виводиш його на інше. Переключаєш людину на щось краще, на те, що дає йому сили жити, а не дає йому сили для того, щоб себе вбити. Або там ще. Я кажу, це дуже тонка грань. Дуже таке воно відчуття.

Н: Я розумію. Дякую. І чи мають... Це доволі очевидне питання, але все ж питаю, чи мають бути капелани стійкими та хоробрими, мужніми?

К: Стійкими?

Н: Угу, так. А просто як риса характеру стійкість і мужність.

К: Це людина, найперше. Вона не з Марса, вона є людиною. І він має показувати нібито своїм прикладом, що він теж боїться. Йому теж важко за свою родину, тим більше, що він розуміє, що це смерть. Якщо, наприклад, я бачив ту смерть, яка вона може бути, ті ракети і все інше, коли воно ще

стріляє, падає, то ти не думаєш, ти бігаєш, щось робиш, рухаєшся. А коли ти вже починаєш аналізувати, то тобі стає страшно вже туди йти. Капелан – це, швидше всього, людина, яка та, що поруч. І вона зі свого прикладу, зі свого досвіду, переживання і почуттів, навіть тоді, коли йому страшно, і казати, що страшно – це нормально, але мужність треба [мати] зробити, виконати ту чи іншу задачу, яку ставить твій командир. Якщо це задача ще нормальна і толкова, коли той чи інший вміє правильно, якісно, гарно роз'яснити, чому, для чого це треба. А капелан – це та людина, яка говорить: “ну так, хлопці, це погано, треба стійкість”. Отака має бути стійкість [капелана]. Стійкість до того, щоби, коли військовий приходить і йому страшно, щоб не сісти біля нього і теж не трястися з ним. Щоб не казати мені теж страшно і давай будемо двох плакати з тобою. Або що щось сталося в нього, і він злякався, забився, став в ступор, не знає що робити. І от капелан має вивести з того ступору ту людину. Він має бути професіоналом, як той, який може допомогти в будь-якій ситуації. А мужність, вона, напевне, в будь-якого військового, який взяв зброю до рук і, йдучи по дорозі, наприклад, на позицію, де його чекає смерть, тому що, будемо казати, 90% тебе смерть чекає, і десь ти видумуєш, може мене раять, як я про себе кажу, але як навіть вже все, ти думаєш, що мене можуть вбити, і тебе такий 1% все рівно 2%. А може мене не вб'ють, може когось, але не мене. Оце теж. І тут це теж нормально. І тут оця мужність проявляється в тому, що вже людина, змушена брати зброю, захищати свою землю, свою родину, то це вже мужність. А капелан, він приходить, він з такими мужніми людьми. Є різні люди, тому що у війську це прошарок суспільства, його видно, про нього всі говорять. А коли, кажуть, от суїцид зробив там військовий, він зробив суїцид в армії. А коли глянемо в місті, от ви там в Києві, і коли ви переглянете статистику суїцидників з кількості жителів, навіть в ранній час, не кажу що багато, але немало. Про них ніхто не говорить, як про військових, що він зробив суїцид. Ми оголені, нас всі бачать, якийсь такий момент.

Н: Я зрозуміла, дякую дуже за відповідь. Я б хотіла ще спитати, чи можна сказати, що капелани мають таке батьківське ставлення до військовослужбовців?

К: Ну батьківське ставлення, я не знаю, що таке батьківське ставлення до військовослужбовця. Батьківське ставлення повинно бути у командира, а капелан – це та людина, твереза, до всіх таких побутових і не побутових проблем. Він повинен входити в співчуття, але опікатися так, щоб той військовослужбовець чи той солдат не зрозумів, що можна на капелані виїхати. Тому що треба поговорити. Він буде нам одне і те саме говорити 50 разів. Він просто забирає ваш час, а друге, він просто хоче, хоче просто розклепати, бо йому хочеться, щоб його пожаліли.

Зв'язок перервався.

К:

Н: Ой-ой-ой, не чути вас.

К: Але треба розрізняти: є недоопіка і гіперопіка.

Зв'язок перервався.

К: ...Але не дуже сильно влазити, тому що хоче - сам відкриється, скажу. Але батьківське почуття, це тільки духовне. Щоб розповідати, це інші духовні, а такі відносно фізичних всяких, там просять солдати: “Мені треба те, мені треба се”, - я стараюсь цього не робити.

Н: Дякую за відповідь. А ви відносите себе скоріше до спокійних людей або до запальних?

К: Я відношу себе до спокійних. Інколи мене багато, що дратує, але це треба постаратися, щоб я роздратувався дуже сильно. Але як вже роздратувався, то я можу... Агресії в мене, як такої, немає, що я там когось хотів би побити сильно. Але я, як відчуваю, що в мене щось недобре, я можу зайти в машину, чи в відійти посваритись посваритися на всіх, кого я знаю. Всі такі погані, себе піднести, що я такий красавчик, мені стає легше, я йду далі працювати.

Отак от такий тренінг в місті з собою. З кимось поговорити, розказати, що всі такі погані, яюсь так.

Н: Клас, дякую. І ще хотіла спитати, ви переживаєте емоції радше в собі або навпаки проявляєте їх? Точніше, я розумію, що в армії, коли ви є прикладом для військовослужбовців, ясно, що треба стримувати певні емоції, типу страху, але з іншими людьми, з іншими капеланами, з родиною ви проявляєте емоції?

К: У мене страх – це теж емоція. На війні всі бояться, нема таких людей, які не бояться. Якщо ви перестаете боятися, ви втрачаєте пильність до життя. І тоді відсотків на 90 ти можеш загинути. Коли ти боїшся, ти групуєшся, думки і все в тебе згуртуванні. Ага, мені треба зробити. Там не йти, туди не ставати, голову не випихати. І ти говориш це військовослужбовцю. І він думає: “Чого ти переживаєш, там капелан, що ти боїшся, все нормально, ми там зараз розберемося”. Я йому починаю сваритися, казати: "Слухай, розумієш, ти розберешся. Але я тобі просто розкакую, що потім я не... Тобі нічого з того не буде, коли тобою назвуть школу або вулицю в якомусь твоєму місті. Що воно тобі дасть? Твоя родина, кажу, не буде бачити тата. А жінка, якщо було, тата ще собі знайде, а такого дурня, як ти, світ поховає". Тобто, таким чином, ти сваришся з ним. Але коли ти це говориш, ти, по-перше, викликаєш емоції, ти стоїш такий трошки твердолобіший, твердіший. І він це бачить. Він бачить, що ти ніби за нього переживаєш. Що ти в тих емоціях не показуєш свій страх. І він прислухається, не прислухається, це вже його справа. Але, по крайній мірі, ти йому виказав все, що ти мав сказати, як капелан, як людина, як той, що за нього переживає.

Н: Дякую за відповідь дуже. І на вашу думку, яких рис характеру наразі не вистачає людям, нашому суспільству, як військовим, так і цивільним?

К: Як на мене, співчуття не вистачає. Риси характеру – це бути щасливим, тому що ми думаємо, що війна, то всі мають попелом голову посипати і плакати. Ми повинні радіти набагато більше, ніж сумувати. Коли ми будемо

радіти, радіти життю, радіти всьому, що навколо нас є. Якщо в нас війна, ми маємо воювати, ми воюємо. Народилася дитина, ми радіємо; ми одружуємося, ми радіємо. А в нас немає цього. Ми не можемо порадіти за свого побратима, за свого сусіда. Тобто ми є не співчутливі один до одного. Це важливо. І немає любові, прояв любові один до одного, немає відчуття спільності. І це також риса характеру, що ми є розділені у всьому. Ми себе розділили, починаючи від огорожу, від церкви, від віри, від всього. Від західної, ми кажемо: “України східної”, хоча нема західної і східної, є захід України, схід України. Ми розділені, оце теж у нас нема. Але, напевно, від гордості чи від чого, я не знаю. Є від неосвіченості, що людина не навчена, вона не вміє, вона не розуміє, як це робити, коли прикладу не було. Ми говоримо: “От, бачите, зараз війна почалася”, - і люди 25-35 років, вони воюють. От в мене син 24 роки, 2 роки він на війні. А 45-літня людина, 48 років, такі як я, який нібито своїми діями привів цю війну, ховаються. Почуття несправедливості є, чого юна людина має гинути за діяння своїх батьків. І нема розуміння, що можливо я в чомусь винен, тому ні, треба це робити, не треба на когось показувати пальцем, чого той не йде, десятій. І от нема того розуміння, це перше, немає єдності в нас, нема прояву співчуття і любові нема. Навіть до жінки, до чоловіка, до дітей. Тому що якби я любив свою дитину, я пішов би воювати. Я не люблю її, я передаю війну своїм дітям, малюкам. Немає прояву любові і немає співчуття любові і єднання. Ось цього бракує.

Н: Дякую за розлогу відповідь. А як Ви оцінюєте важливість фізичної сили у Вашому житті? Чи це важливо для Вашої діяльності? Теж таки доволі очевидне питання, але все ж треба задати.

К: Ну фізично, якщо, наприклад, хтось тебе ображає й дати йому копні якоїсь. Так я почув ваше питання, чи як?

Н: Спочатку розповідаєте те, що хочете, а потім я ще уточню.

К: Ааа, яка ви хитра. Добре. Будь-яка фізична, що таке фізичне? Воно може бути моральне, а може бути фізичне. Я теж дітей своїх інколи покарав фізично. Хоча старших людей у війську я ніколи нікого не бив і бити не буду. Я ніколи командирам не дозволяв, щоб били військових. Я завжди був на стороні не фізичного покарання. Покарай його грошами, закрій його кудись, вижени його, десь кудись його запхай, але фізично ти не маєш права бити цю людину. Ну просто не маєш, тому що це не твоє право, ти морального права не маєш. Хай батьки б'ють його, брат, сестра, там, жінка. Вона має, по крайній мірі, якесь право однофамільця або родича. А всі інші не мають права. Я не маю, тому я був проти фізично покарати. А інколи буває таке, що командир може за вухо потримати, дати копня, і пеньок в зад, це не є щось болюче для того бійця, це швидше прорив вперед, він тоді починає думати по-іншому. Але я проти.

Н: Ага, дякую. Я скоріше про те, фізична сила в плані... Що там відбувається зараз, секунду.

Запис інтерв'ю було поставлено на паузу.

Продовження запису інтерв'ю:

Н: Фізична сила в плані здоров'я.

К: Спортом займатися?

Н: Так.

К: Я спортом займався, трохи тягав штанги, ще там щось. Це коли ще був капеланом-волонтером. А так потім склалася, почалася війна. В тебе, по-перше, часу нема на такі штуки. По-друге, там харчують в армії так, що ти не можеш щось зробити..., ти мусиш їздити від підрозділам, носити бронежилет, погрузки і так далі. А вже, як для мене, я зброю не ношу, я можу там щось підвезти чи піднести. І мене просто, наприклад, як капелана стараються на передок не випихати, тому що є брак самих капеланів, можливо. І вони кажуть: "Ні, ви тут побудьте, ви теж тут треба, ми скажемо, коли вам куди, куди йти". Хоча з 22-го року ...в нас тоді не було лінії фронту.

Руси [росіяни] кругом були, бачили. Ми роз'їхалися, а я їду з одного фронту, на зустріч мені їде руска [російська] розвідка, і ми просто роз'їхалися з нею. Ми не знали, де хто знаходиться... У нас була цивільна машина. І [ми] просто проїхали. Виявилось, що це були кадірівці, [ми] просто так чудом проїхали. І тому спортом вже не було, якщо чесно, часу займатися, ти просто починаєш м'язову дистрофію робити і все. Але якщо є можливість для військового, якщо є можливість і він любив цим займатися, і він хотів цим займатися, і йому треба цим займатися. То я знаю, що краще йому займатися спортом, а не бухати. Ну, це правильно. Або дурниці думати якісь.

Н: Зрозуміло, дякую. І ще б хотілося питати, який у вас рівень освіти?

К: Я не маю спеціальної, я закінчив школу, повний курс свій. А далі в мене є 5 років духовної семінарії Волинської. Далі в мене є академія, теж Волинська духовна академія. Далі я вчився в свій час, бо я був ще в Греко-католицькій церкві, якщо взяти все [навчання] до купи, збити, то років 17 [буде]. Але це спеціалізовано, дуже духовно, хоча, що таке духовно, там і мова якась і історія вчиться, психологія, от зараз капеланські курси, це теж навчання, ми вчилися в Київському національному університеті імені Шевченка. Він каже: "Проходь курси, вчись, вчись, вчись". І щось здобуваєш собі на голову.

Н: Дякую. А плануєте продовжувати навчання?

К: Тут головне, що тебе хочуть навчити. Якщо Америка, вона має 400-літній курс капеланів, так? Вони [капелани] там довго, в них чи цілий інститут, чи зроблено в них одяг. У нас тільки все це починається. Але ми не американці, це раз, в нас зовсім інший менталітет, духовні цінності і світогляд духовний. Тому я радий завжди вчитися, мені подобаються різні курси, якщо буде можливість, така як у нас. Зараз їздять в Англію, ми вчимося, вніч, ввечері ми вчимося. Але я ще не їздив, бо кожного разу відмовляю, бо в мене рука болить після обстрілів, то ще поранення, то я відмовляюся. Але я думаю, що літом я поїду з великим задоволенням в Англію, там буде проходити навчання, ті, що для капеланів. Хоча я хочу сказати більше, коли до нас

приїжджають американці чи британці, то вони від нас вчаться. Ми їм розказуємо, вони нам дають тести, ми з тим [досвідом], підійдемо до цих питань, відповідаємо, даємо відповіді. Їм це цікаво, вони вчаться, а не ми. Це моя особиста думка.

Н: Зрозуміло, дякую дуже. І яке значення для вас має фінансова стабільність? Чи впливає це на те, як вас інші сприймають?

Other speaker

К: Так, фінансова стабільність для мене є важливою. Скажу чому. Найперше, моя парафія, вона є досить сильна. Я скажу, потужна. Якщо офіцер в нас отримує, такий як я, капелан, отримує там 27 500 гривень, не багато, не мало. Але дуже велику кількість коштів з тих, що я маю, я витрачаю на поїздки. Це заправити автомобіль, поїхати, щось купити, похарчуватися правильно, тому що, якщо я буду їсти тушонки і все остальне, в мене будуть трошки проблеми зі здоров'ям після поранення, а в мене була печінка [з проблемами]. І плюс до того, ти завжди можеш за ті чи інші кошти щось придбати, щось організувати, комусь щось подарувати. Коли, наприклад, якогось офіцера... Офіцер це вище звіно, яке думає за солдата, допомагає солдату і розказує солдату. І коли ти йому [офіцеру] щось даруєш цінне, тому що він класний пацан, він не з людьми говорить, він це не цінує. Але зато треба щось купити. І тому ти коли купуєш, а це гроші, значить фінансово ти повинен бути незалежний. І коли люди навіть дивляться на тебе, ті самі військові, солдати, і кажуть: "О, отака машина там, там, Volvo". Я кажу: "Бачиш, ти відкрив твоє, ламанувся зразу. Там пацанові, наприклад, 27 років. Чому у мене така машина? Я тобі поясню. Ти народився, закінчив школу і зразу ламанувся на заробітки в Польщу. А я вчився, здобував освіту, бо якщо ти хочеш бути грамотним, давай працєю."

Н: А можете, будь ласка, нагадати...

Запис інтерв'ю було поставлено на паузу.

Продовження запису інтерв'ю:

Н: Це є випадково. Так, кажіть, кажіть. Можете ще раз нагадати вашу парафію, будь ласка, бо там зв'язок на початку переривався.

Other speaker

К: Парафія? В мене парафія потужна.

Н: Ні, ні, я маю на увазі назву.

К: -----

Н: Ага, дякую. Оце те, що я хотіла. Бо там на початку зв'язок теж переривався, на жаль. І тяжко.

К: Я в дорозі, тому в нас така з вами розмова.

Н: Ні, це все окей, я просто буду перепитувати, якщо що. І на завершення блоку про особисті якості, можете, якщо хочете, назвати ваші досягнення, якими ви пишаєтеся.

К: О, збудував будинок. Я казав, що якщо я не збудую будинок...

Зв'язок перервався.

К: Чуєте мене?

Н: Так, тепер чую.

К: Кадровий психолог, мій син. Йому ще немає 25 років... Досягнення, яке я маю, - родина, це досягнення. А все остальне, це матеріальне. Хоча це теж важливо, тому що в мене є автомобіль хороший. Я колись час від часу їх рахую, горжуся тим, що люди мене слухають, довіряють мені, бо ми в одну із бригад при початку війни десь 11 автомобілів тільки туди завезли, різного гатунку. А це все гроші, люди мені довірилися, довірилися грошами, значить тоді довіряють, значить тоді я все правильно роблю. Для мене це теж досягнення. Вже для них авторитет.

Н: Клас, дякую за відповідь. І я б ще трошки хотіла спитати про релігійну ідентичність вашу. І хотіла б спитати, хто або що найбільше вплинув на ваш духовний шлях до прийняття віри?

К: Це було давно, у дев'ятому класі. Просто ми всі, в нас на ----- так було заведено, що вчителька, класна керівниця казала, хто хоче йде до церкви.

Ну я захотів, пішов. Хоча в дитинстві я ходив в церкву. Мене мама, бабуся водили. Але я ніколи не думав, що я хочу бути священником. Ну взагалі, від слова взагалі. Але потім, з 9 класу я прийшов церкву, мені сподобалося співати, мені сподобалося помагати. І якось я так затягнувся, і вже з 10 класу я пішов в семінарії, духовні всякі заклади, і воно так от вплинуло. Швидше всього, що вплинула родина. Бабуся з дідусем, і мама... Тато, то так, тато був, дома немає, він був теж військовий, то йому там було [все одно] я є, нема. А от більш вони так. Ось такий вплив на мене, я думаю.

Н: Зрозуміло, дякую дуже. І можете, будь ласка, назвати ваші цінності, якими ви керуєтеся у житті?

Other speaker

К: Нікому не нашкодити, це саме більше. Нікого не образити, я не люблю ображати, коли мене хтось ображає. І яка цінність ще може бути? Завжди молився, щоб Господь дав мені розуму і мудрості. Я люблю розумних людей і стараюся їх завжди підтримати. У мене є кредо – ніколи не допомагай дурню, бо сам станеш дурним. Завжди допоможи розумному, тому що розумний розумна людина. Я це роблю [допомога дурню], а коли [якщо] вона не прийме, те що тут допомогти [треба], чи фізична допомога, чи це духовна допомога, і ти бачиш що це як об стіну горохом, я просто розпівчувався людині, але не хочу допомагати. Не образити нікого мені дуже важливо, щоб я зі всіма був в мирі, і допомагати людям [важливо]. А особливо, коли людина ще й не то що потребує допомоги, а коли вона розумна, якісна з тою допомогою поводитьься. Оце цінність моя. А уже вироби на те, то вже таке. Я думаю, це в кожного.

Н: Зрозуміло, дякую дуже. І ще б хотіла уточнити, ким ви працювали до початку війни? У 14-му, у 16-му [році].

К: Священником 27 років. Бачив себе тільки священником, і більше ніким, нічого, все. Тільки мої 27 років в нашому священстві.

Н: Дякую. А як ви ставитеся до жінок у капеланській службі?

К: Ну, я, чесно сказати, не звик до них. Вони різні жінки. Я до них ставлюсь як до психологів. Я їх мало зустрічав в своєму житті. Вони різні жінки, так як і різні чоловіки. Є різні капелани, різні жінки-капелани. І до них, щоб я якось ставився погано чи добре, або нейтрально, не можу нічого сказати. Тому що в мене практики [немає]. Спілкуватися там хвилин 15, це одне, а коли в мене була б практика бачити, як людина працює, ну так, якщо вона віддається, і це допомагає [це друге]. А чи це жінка чи чоловік. Мені немає різниці. Я не знаю як до них ставитися.

Н: Зрозуміло, дякую дуже. І чи є ще щось про що ми ще не розмовляли, але ви б хотіли розповісти?

К: Ой-ой-ой, мені здається вже про все поговорили з вами.

Н: Ну так, я намагалась.

К: Капелан повинен бути присутній у навчальному закладі, де вчать на байбутніх командирів. Він має бути з ними постійно. Якщо курс набрали 50 чоловік, то один капелан на два курси [має бути]. На перший і другий курс. Він повинен бути завжди в школі офіцерів. Капелан, який має спілкуватися з офіцерами, щось розказувати. Коли він [офіцер] стає командиром, він тоді буде розуміти, що в його житті, в житті кар'єрного росту військовослужбовця завжди був присутній капелан. І треба так навчити, що коли, наприклад, він [чоловік] починає через солдата, йому будуть втирати в голову, що капелан, він має говорити правду. Це єдина особа, яка може тобі сказати правду, а їх називають нафталінові командири.

Н: Хто такі нафталінові командири?

К: Хто такі нафталінові? Це ті, яких повитягували з Радянського Союзу, і вони такі, знаєте, вухи в дихлофосі. Церква для них - це взагалі нічого. І ще капелан непонятно, чим він займається, і він його не використовує на повну катушку, і тим програє. Просто програє. Коли командир стоїть перед особовим складом, і капелан завжди праворуч, і він надає йому слово, або не надає, але капелан праворуч. І коли капелан, якщо, наприклад, це протестант,

так я можу хреститися, можу не хреститися. А якщо ти православний, ти визнаєш свою ідетичність православ'я, перехреститися, покажи на прикладі, який може впливати і на особовий склад правильно, і може бути хорошим, добрим товаришем для командира. А в нас капелани – це вже таке явище. Хто такий і що з ним робити, я не знаю. А він має бути супроводжувати кар'єрний ріст військовослужбовця, до його пенсійного віку. Оце капелан. Оце треба. Я, наприклад, хотів би це бачити.

Н: Дякую дуже за відповідь. І я, на жаль, знаю небагато військових капеланів, тож якщо ви зможете поради мені декількох людей, яких я можу запросити, я буду дуже вдячна вам.

К: Добре, я перезвоню до своїх знайомих, і якщо вони згодяться, бо ви знаєте, що не медійні, а є медійні, то я вам дам.

Н: Дякую вам дуже і дякую дуже за участь у інтерв'ю, було цікаво поспілкуватися і дізнатися про ваш досвід.

К: Дякую вам.

Н: До побачення тоді, гарного дня.

К: До побачення. Всього вдалого.